

บทที่ 3

ชีวประวัติของ ญาฮาด เบ็น มุฮัมหมัด

3.1 ชีวประวัติ

ชีวิตของญาฮาด เบ็น มุฮัมหมัด ควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านเป็นบุคคลที่มีภูมิหลังเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ และการเปลี่ยนแปลงแห่งยุคสมัย ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ แนวความคิด การศึกษา ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และอื่นๆ ของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.1.1 ชื่อสกุล และชื่อเรียก

ญาฮาด เบ็น มุฮัมหมัด มีชื่อเดิมว่า อับดุลวาฮาบ เบ็น มุฮัมหมัด เป็นลูกชายคนสุดท้ายจากพี่น้องทั้งหมดเพียง 2 คน ซึ่งเป็นลูกชาย ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2494 ในหมู่บ้านที่มีชื่อและเป็นประวัติศาสตร์ของปัตตานีในอดีต คือ หมู่บ้านตันหยงลูโละ แยกเข้าจากหมู่บ้านกรือเซะ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี การเรียกขานท่านนั้น เมื่อสมัยอยู่ที่เมืองมักกะฮ์และมะดีนะฮ์ คนทั่วไปมักเรียกท่านว่า “แบญี”¹ หรือเรียกว่า “แบฮะ” (ฮะ คือ การย่อชื่อของท่าน คือ อับดุลวาฮาบ) หากเป็นญาติพี่น้องหรือคนเฒ่าคนแก่ก็มักเรียกขานท่านว่า “อาเนาะฮัจญี” (อาเนาะ แปลว่าลูกหรือบุตร ซึ่งการเรียกขานท่านว่า อาเนาะฮัจญี ก็เพื่อให้เกียรติท่านเช่นกัน) หากเป็นเพื่อนสนิทตั้งแต่สมัยยังเล็ก และญาติใกล้ชิดมักเรียกขานท่านว่า “เปาะฮะ” (เปาะ ย่อมาจาก บาเปาะ แปลว่า พ่อ) เมื่อท่านกลับมาทำงานคะอวะฮ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้เริ่มงานคะอวะฮ์แรกด้วยการเปิดโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ควบคู่ไปกับการเปิดการสอนบนมัสยิดในชื่อ “มัจลิส อัตตะฟีกกุสุ ฟิดดิน” คนทั่วไปเรียกขานท่านว่า “วา ลิดีฮ์” (มาจากภาษาอาหรับ แปลว่า “พ่อของฉัน”) ตามการเรียกขานของลูกๆ รวมถึงลูกศิษย์ที่โรงเรียนของท่านเอง ด้วยเหตุผลที่ว่า ท่านจัดวางระบบการสอน โรงเรียนของท่านแบบพ่อดูแลลูก กล่าวคือ เป็นพ่อที่ให้การดูแลอบรมสั่งสอนลูกในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านอะกีดะฮ์ อิ

¹ ย่อมาจาก อาบังฮัจญี คำว่า แบ ย่อมาจาก คำว่า อาบัง แปลว่า พี่ชาย ส่วนคำว่า ญี ย่อมาจากคำว่า ฮัจญี คือบุคคลที่ได้ไปทำฮัจญ์แล้ว ตามการเรียกขานของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ให้เกิดกับคนที่ได้ไปทำฮัจญ์

บาดะฮฺ อัคลาภ การดําริบิยะฮฺ เป็นต้น จนกระทั่งญาติพี่น้องของท่านเอง รวมถึงคนเฒ่าคนแก่ ลูกศิษย์ลูกหาทั้งที่อายุมากหรือน้อยกว่าท่าน และบุคคลทั่วไปก็จะมักคุ้นกับคำเรียกขานใหม่นี้ว่า “ วาไลดีฮฺ ” จนกระทั่งท่านกลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮฺ

3.1.2 วงศ์ตระกูล

บิดาของท่านชื่อ มุฮัมหมัด เป็น อิดริส หรือชื่อตามทะเบียนราษฎร คือ นายมา มะ บูงอตาหยง เป็นชาวพื้นเมืองปัตตานีดั้งเดิม จากตำบลตันหยงลูโละ อำเภอมือ จังหวัดปัตตานี มารดาของท่านชื่อ นางเจ๊ะโมง บูงอตาหยง มีเชื้อสายจีน จากตำบลกำแพงตรง อำเภอมือ จังหวัดปัตตานี ท่านเกิดจากครอบครัวที่ยากจน (Jum'i@yyat al-Tanmiy@yat al-'Ijtima>'i@yyat , 1998 : 2) ครอบครัวของท่านแต่เดิมมีอาชีพทำการประมง เป็นการประมงที่อาศัยเรือเล็กหากิน บิดาของท่านเป็นคนที่ยึดทำงานมาก แต่เมื่อประสบเรือคว่ำทำให้บิดาของท่านตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพ โดยเริ่มอพยพจากหมู่บ้านตันหยงลูโละ ตำบลลาโละ อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส แล้วย้ายมารับจ้างกรีดยางที่ตำบลละแอ อำเภอยะหา จังหวัดยะลา จนสามารถยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับปานกลางได้ (เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง , สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549)

เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงประวัติวงศ์ตระกูลซึ่งบางคนมักถามอยู่เนืองๆว่า ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด เป็นลูกเต้าเหล่าใคร สืบเชื้อสายมาจากสายตระกูลใด “ ท่านเคยเล่าให้ผมฟังว่า ครั้งหนึ่ง ตอนที่ท่านสอนหนังสือที่มักกะฮุนั้น มีคนกลุ่มหนึ่งได้ถามท่านว่า ท่านสืบเชื้อสายมาจากตระกูลใด ท่านเองก็ตอบไม่ได้ แต่มีลูกศิษย์คนหนึ่งของท่านกล่าวขึ้นมา คนที่จะอาลิม (มีความรู้) ได้นั้น ก็ต้องมีเชื้อสายอาลิมด้วยเช่นกัน”

เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) ได้สาวสืบสายตระกูลของญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด ว่า “ประวัติวงศ์ตระกูลของญีฮาด หรือ อัลดุลละฮาบ หรือสมัยก่อนรู้จักในชื่อเจ๊ะฮะ บูงอตาหยง คือ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด เป็น อิดริส ซึ่งปู่ของท่านอิดริสนั้น ชาวตันหยงลูโละรู้จักกันในชื่อ เปาะจีเยะ พ่อของเปาะจีเยะนั้นสืบตระกูลมาจากหมู่บ้านนัคตันหยง คือสืบเชื้อสายจากโตะอิหม่ามบะ ที่ชื่อแบ ประวัติของโตะอิหม่ามบะ คือ เมื่อก่อนเป็นเจ้าของอาวาสที่วัดนัคตันหยง ตอนนั้นเจ้าอาวาสต้องการทำเสาเจ๊อานา ก็เลยเกณฑ์คนพุทธมาตัดต้นจ๊องงาบลู ล้มไปพาดกลางลำคลองพอดี สมัยก่อนสงครามญี่ปุ่น (สงครามโลกครั้งที่สอง) นั้นผู้คนไม่ค่อยมีจำนวนมากเท่าใดนัก ชาวบ้านที่นับถือศาสนาพุทธช่วยกันลากซุงต้นนั้นแต่ก็ไม่

สามารถผ่านลำคลองนั้นได้ เจ้าอาวาสก็เลยตั้งจิตอธิษฐานว่า หากสามารถลากต้นซุงนี้ผ่านลำคลองได้ก็จะรับนับถืออิสลาม ด้วยเหตุการณ์ตั้งจิตอธิษฐานของเจ้าอาวาสหรือด้วยเหตุผลอื่นใด ทำให้ชาวบ้านมุสลิมต่างก็มาช่วยกันลากต้นซุงจนสามารถข้ามลำคลองได้ เจ้าอาวาสก็เลยเข้ารับนับถืออิสลามตั้งแต่นั้นมา และได้เป็นโต๊ะอิหม่าม ชื่อว่า โต๊ะอิหม่ามบะ ท่านได้สร้างสุเหร่าสำหรับทำการละหมาดขึ้นมาหลังหนึ่ง ชื่อว่า สุเหร่าโต๊ะอิหม่ามบะ”

เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวเพิ่มเติมว่า “ จากสายตระกูลโต๊ะอิหม่ามบะนี้ แยกย่อยขยายเป็นหลายตระกูล หนึ่งในนั้นคือ โต๊ะรายอหะยี ซึ่งเป็นสายตระกูลคนอาหรับ (มีความรู้) ตระกูลของโต๊ะครูดาลอ์ก็มาจากสายตระกูลนี้เช่นกัน หากนับญาติห่างๆจากนัดตันหยงก็มีอีกหลายคน สายตระกูลนี้มีมาจากหมู่บ้านชื่อแบ ตระกูล บุงอตาหยง โต๊ะตาหยง ก็ว่ามาจากสายนี้เหมือนกัน สายตระกูลพ่อของเปาะจีเยะก็มาจากสายของโต๊ะอิหม่ามบะ แต่มาแต่งงานกับคนต้นหยงลูโละ ส่วนเปาะจีเยะเองเป็นที่ปรึกษาภักษัตริย์ปัตตานีในสมัยนั้น คือภักษัตริย์อัปดุลกอเดร์ แต่งงานกับคนทำอาหารในครัวให้ภักษัตริย์ ชื่อว่า เจ๊ะตอซอ จากหมู่บ้านจะบังติกอมีสายตระกูลจากตระกูลสุไลมานของท่านมุข สุไลมาน (อดีต ส.ส.ปัตตานี) แต่ด้วยเพราะครอบครัวยากจนก็เลยไม่ค่อยกลับไปหมู่บ้านจะบังติกอเท่าใดนัก”

เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวอีกว่า “ เปาะจีเยะมีลูกทั้งหมด 12 คน คนสุดท้ายคือมุฮัมหมัด หรือรู้จักในชื่อ เปาะซุมะ แต่งงานกับเจ๊ะโมง จากตำบลกำแพงตาราง มีลูกสองคนเป็นชายทั้งสอง ฉูฮาด เป็นคนสุดท้ายซึ่งมีอายุต่างกับผมซึ่งเป็นพี่คนโต 7 ปี แม่ของท่านคือ เจ๊ะโมง เป็นลูกของผู้ใหญ่บ้านสอและห์ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกที่หมู่บ้านกำแพงตาราง สายตระกูลของเจ๊ะโมงคือ เบ็นตี สอและห์ เป็น อูสมาน หรือรู้จักในชื่อ โต๊ะกีซอแม ซึ่งมื่ออาชีพเป็นแพทย์แผนโบราณ แต่งงานกับมออัลลัฟที่มีเชื้อสายจีน ทำให้พี่น้องของเจ๊ะโมงเกือบทุกคน มีเชื้อสายจีนจากตา คือ มีผิวขาว ตาดี ตัวเล็ก”

ตระกูลของท่านฉูฮาด เป็น มุฮัมหมัดทางฝ่ายพ่อ นั่น สืบได้แค่ปู่ของท่าน คือ อิดริส หรือเปาะจีเยะ เป็นที่ปรึกษาให้ภักษัตริย์ปัตตานีในสมัยก่อน ต้นตระกูลของเปาะจีเยะ มาจากหมู่บ้านนัดตันหยงจากสายตระกูลของโต๊ะอิหม่ามบะ ซึ่งแยกย่อยออกเป็นหลายตระกูล เช่น บุงอตาหยง โต๊ะตาหยง รวมถึงตระกูลของโต๊ะครูดาลอ์ด้วย ย่าของท่าน ชื่อ เจ๊ะตอซอ เป็นคนทำอาหารถวายภักษัตริย์ปัตตานีสมัยก่อนเช่นกัน ต้นตระกูลมาจากหมู่บ้านจะบังติกอ

ส่วนตระกูลของท่านทางฝ่ายแม่นั้น สืบได้ถึงทวดของท่าน ตาของท่านชื่อ สอและห์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกของหมู่บ้านกำแพงตรง ต.บานา อ.เมืองปัตตานี ทวดของท่านชื่ออุสมาน รู้จักกันในชื่อ โต๊ะกีซอแม มีอาชีพเป็นแพทย์แผนโบราณ

3.1.3 ความใฝ่ฝันและความสำเร็จ

การเรียนของท่านนั้น ไม่ค่อยได้รับความเห็นชอบและให้การสนับสนุนจากครอบครัวเท่าใดนัก ด้วยเหตุผลหลักอยู่สองประการ คือ ชาติตระกูลและฐานะต้องดีเท่านั้นจึงจะศึกษาต่อขั้นสูงหรือจนถึงระดับสูงสุดได้ โดยเฉพาะบิดาของท่านมักจะสอนเสมอว่า “พ่อรักและอยากให้ลูกเป็นคนเก่ง เป็นคนใหญ่คนโตในภายภาคหน้า หากแต่เราเกิดมาจากครอบครัวยากจนคนธรรมดา ไม่มีวาสนาได้เรียนสูงๆ เพราะพ่อไม่มีแรงพอที่จะส่งเสียลูกได้ คนที่จะเรียนสูงได้ต้องมาจากครอบครัวที่มีตระกูลการศึกษาสูง มีฐานะทางการเงินดี” (Jum'i@yyat al-Tanmiy@yat al-'Ijtima>'i@yyat, 1998: 2) ท่านเป็นบุคคลที่มีความมุมานะอดทนอย่างแรงกล้าที่จะลบล้างคำพูดดังกล่าวของบิดาท่าน ท่านจึงเพียรพยายามศึกษาต่อ แม้การเรียนในชั้นแรกๆทำให้ท่านมีอุปสรรคด้านการเงินเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างชีวิตของท่านเองที่ต้องหยุดการเรียนเมื่อจบการศึกษาระดับชั้นประถมปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านกรือเซะเป็นเวลา 2 ปี เนื่องจากต้องอพยพครอบครัวไปยังหมู่บ้านแห่งใหม่คือ ตำบลลาโละ อ.เรือเสาะ จ.นราธิวาส ด้วยเหตุผลของครอบครัวคือ ต้องการหางานทำเพื่อให้มีรายได้จุนเจือครอบครัว แต่หลังจากนั้นด้วยความช่วยเหลือของญาติพี่น้อง ทำให้ท่านได้กลับมาศึกษาต่อทั้งสายศาสนาสามัญ และระบบปอเนาะ ณ โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ จนจบการศึกษาระดับมตะวัชชิต และจบระดับชั้นซานาวิย ณ โรงเรียนพัฒนาวิทยา ซึ่งขณะที่กำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์นั้น ท่านได้รับการดูแลจากผู้ใหญ่บ้านสอและห์จากตำบลกำแพงตรงและบางครั้งก็ไปอยู่กับญาติฝ่ายพ่อที่ตำบลตันหยงลูโล๊ะ (เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549)

ท่านสามารถลบล้างคำพูดของบิดาท่านได้ที่ว่า คนที่มีชาติตระกูลสูงและฐานะทางการเงินที่ดีเท่านั้นที่จะสามารถเรียนให้จบถึงขั้นสูงสุดได้ เพราะแม้ว่าศักยภาพที่อัลลอฮ์ ﷻ ให้มาแต่ละคนจะแตกต่างกัน ทำให้บุคคลมีความสามารถเฉพาะตัวและฐานะต่างกันแล้ว อัลลอฮ์ ﷻ ยังให้พรแสวงเพื่อที่แต่ละคนจะใช้ความมุมานะพยายามของตนเท่าที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้อย่างแตกต่างกัน นอกจากนั้น วาสนาและโอกาสที่อัลลอฮ์ ﷻ ให้มาก็ยังทำให้เกิดความแตกต่างกันได้อีกด้วย ดังนั้น หากผู้ใดใช้ทั้งพรสวรรค์ ความพยายาม และ

โอกาสให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนก็จะเป็นสิ่งที่ดี ที่มีค่ามาก ดังจากตัวอย่างของท่าน แม้ว่า จะมาจากครอบครัวที่มีฐานะทางการเงินไม่ดี แต่ด้วยความพยายามของท่านและโอกาส ที่อัลลอฮ์ ๕ ให้ ทำให้ท่านสามารถศึกษาต่อจนถึงระดับคุษฎีบัณฑิต และเป็นบุคคลหนึ่งที่ สำคัญของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางอีกด้วย

หลังจากที่ท่านได้ศึกษาอยู่ที่เมืองมักกะฮ์ ท่านได้สมรสกับนางสาวยาวาเฮ สะนอยยา ซึ่งมีศักดิ์เป็นหลานของโต๊ะครู โรงเรียนอิสลาฮียะห์ ท่านได้ใช้ชีวิตอยู่ที่เมืองมัก กะฮ์นาน 13 ปี ระยะเวลาที่ยาวนานในการศึกษานี้ ส่วนใหญ่ท่านมักใช้เวลาอยู่กับการเรียนใน รั้วมหาวิทยาลัย อีกส่วนหนึ่งท่านใช้เวลาทำการสอนชาวมุสลิมที่มาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของประเทศไทย และอีกส่วนหนึ่งท่านใช้เวลากับการแก้ปัญหาทุกข์ยากของพวกเขาเหล่านั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นการช่วยเหลือในทุกๆเรื่อง เป็นต้นว่า เรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว ทาง ราชการ การศึกษา การทำฮัจญ์ และอื่นๆ ทำให้ระยะเวลาในการศึกษาของท่านทั้งในระดับ มหาวิทยาลัยและคุษฎีบัณฑิตค่อนข้างดำเนินไปอย่างเชื่องช้า โดยเฉพาะขณะกำลังศึกษาใน ระดับคุษฎีบัณฑิตนั้น ท่านเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไปอย่างกว้างขวาง ทำให้เวลาที่จะทุ่มเท ใ้กับการศึกษามีค่อนข้างน้อย ปรากฏว่าท่านต้องต่ออายุเวลาเรียน และจบช้ากว่าเพื่อนร่วมรุ่น โดยระยะห่างระหว่างปริญญาามหาบัณฑิตกับคุษฎีบัณฑิตมากถึง 9 ปี (ยาวาเฮ บูงอตาหยง สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549)

ขณะที่อาศัยอยู่ที่เมืองมักกะฮ์เป็นระยะเวลา 13 ปี ท่านมีบุตรธิดาอยู่ 7 คน ประกอบด้วยบุตร 1 คน และบุตรอีก 6 คน โดยที่เมื่อบุตรอายุได้ประมาณ 2 ขวบหรือหย่านม แล้ว ท่านก็พากลับไปที่ตำบลละแ ออำเภอยะหา จังหวัดยะลา ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ของบิดามารดา ของท่านหลังการอพยพ เฉลี่ยประมาณ 2 ปีต่อครั้งต่อคนที่ท่านพานบุตรกลับมาให้บิดามารดา ของท่านดูแลให้ เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ หลังจากนั้นเมื่อท่านสำเร็จการศึกษาแล้ว ท่านกลับมาทำงานดะอฺวะฮ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยความเห็นชอบจากภรรยาคนแรก ท่านได้แต่งงานครั้งที่สองกับนางยาเกียะ ยะมะลี และมีบุตรสืบสกุลอีก 8 คน เป็นบุตรธิดาจาก ภรรยาคนแรกจำนวน 4 คน และจากภรรยาคนที่สองจำนวน 4 รวมบุตรธิดาของท่านทั้งสิ้น 15 คน และได้มีผู้คนจากหลายตำบลมากที่ทาบทามท่านให้เปิดปอเนาะที่ตำบลของตน เช่นที่ ตำบลละแ ออันเป็นสถานที่อยู่ที่บิดามารดาท่านอพยพมาตั้งรกรากอยู่ ในบริเวณตำบลสะกอม จังหวัดสงขลา และที่หมู่บ้านนัคโตะโมง ปรากฏว่า ชาวบ้านและญาติพี่น้องของภรรยาจาก หมู่บ้านนัคโตะโมงเป็นกลุ่มแรกสุดที่มาทาบทามท่านให้ไปเปิดปอเนาะ ในขณะที่หมู่บ้านนัค

โต๊ะโมงเองก็มีปอเนาะอยู่แล้วหนึ่งแห่ง ดังนั้นท่านตกลงที่จะเปิดปอเนาะที่นั่น โดยมีข้อแม้คือ ปอเนาะที่เปิดในหมู่บ้านต้องมีเพียงปอเนาะเดียว เพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างญาติพี่น้องด้วยกัน ดังนั้น โรงเรียนอิสลาฮียะห์ในชื่อเดิมจึงกำเนิดขึ้นในที่ดินผืนใหม่ อาคารเรียนใหม่จากผู้มีจิตศรัทธา ท่านดำเนินงานคอะวะฮ์ของท่านในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นระยะเวลา 11 ปี (ยาวาเฮ บุงอตาหยง สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549) งานคอะวะฮ์ของท่านในพื้นที่นั้นประกอบด้วย การเปิดโรงเรียนอิสลาฮียะห์ การสอนที่มัจลิสตะฟิกกุสุฟิดดิน ณ หมู่บ้านคารุลอิสลาฮ์ การสอนที่มัจลิสฮิลมียฺ ณ วิทยาลัยอิสลามยะลา หมู่บ้านปารามิเต อำเภอมือเมือง จังหวัดยะลา การบริหารและทำการสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลา การเป็นอาจารย์พิเศษ ณ วิทยาลัยอิสลามศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และงานอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นอยู่ การยกระดับบรรทัดฐานของสังคมมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เช่นงานด้านหลักสูตร งานที่ปรึกษา งานคอะวะฮ์ของท่านต่อเนื่องไปถึงเอเชียอาคเนย์ เช่น ประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ กัมพูชา รวมถึงประเทศแถบยุโรป เช่น เยอรมัน เป็นต้น (ดู ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด , 2545 : 6-14)

ท่านได้กลับสู่ความเมตตาของอัลลอฮ์ในคืนวันศุกร์ ที่ 3 เดือนรอมฎอน ฮิจเราะฮ์ศักราช 1423 ตรงกับวันที่ 7 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2545 ด้วยวัยเพียง 51 ปี เท่านั้น โดย ทิ้งภาระไว้อยู่หลายประการ เช่น ลูกที่อยู่วัยเด็ก (ชายติม) ทั้งหมด 9 คน และงานคอะวะฮ์ของท่านในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.2 การศึกษา

ท่านเป็นคนที่ให้ความสนใจกับการเรียนเป็นอย่างมาก แม้ว่าครอบครัวของท่านจะเป็นอุปสรรคเรื่องการเรียนก็ไม่ได้ทำให้ท่านเกิดความย่อท้อ กลับเป็นพลังให้ท่าน มุมานะศึกษาจนสำเร็จได้ กล่าวได้ว่า ท่านศึกษาจนสำเร็จระดับปริญญาคุษฎีบัณฑิต ในสมัยที่ ผู้คนยังไม่ค่อยให้ความสนใจกับการศึกษาเล่าเรียนเท่าใดนัก หรือหากเรียนก็เพื่อให้รู้พอจะ นำมาใช้สำหรับการปฏิบัติของตนเองเท่านั้น

ท่านเริ่มการศึกษาระดับประถมศึกษาที่โรงเรียนบ้านกรือเซะ อ.เมือง ปัตตานี เมื่อปี พ.ศ. 2501 และจบระดับประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2505 เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวถึงกิจวัตรประจำวันในการเรียนของท่านสมัยศึกษาชั้น ประถมศึกษาว่า “การเรียนของท่านญีฮาดนั้น ในสมัยที่เรียนตอนอยู่ประถมศึกษาก็อาศัยอยู่กับ

โตะเจ๊ะ หรือที่รู้จักในชื่อผู้ใหญ่บ้านสอและห์ ท่านเรียนที่โรงเรียนบ้านกรือเซะ ประวัติการ เรียนของท่าน ท่านเดินเท้าไปโรงเรียนระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตรทุกวัน กิจวัตรทุกเช้า คือ ท่านตื่นเข้าพร้อมโตะเจ๊ะ หลังจากละหมาด ทานอาหารเช้าเรียบร้อยท่านก็ไปโรงเรียน โตะเจ๊ะ ก็ออกไปทำงาน”

ด้วยท่านเป็นเด็กที่ฉลาด มีไหวพริบ ทำให้มีคนต้องการซุขเลี้ยงท่านมาตั้งแต่ เด็ก เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวถึงการเรียนของท่านและ การที่มีครูใหญ่และเจ้าอาวาสขอซุขเลี้ยงว่า “ รุ่งน้องของท่านก็มี นายนิพนธ์ (นิเฮาะ) แวดอ ละาะ (ปัจจุบันเปลี่ยนนามสกุลเป็น นราพิทักษ์กุล) ที่เป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส ปัจจุบัน ท่านและคุณนิพนธ์เป็นเด็กเรียนเก่งมาก ครูใหญ่ก็เลยขอซุขเลี้ยงทั้งสองคน แต่ด้วย ครอบครัวท่านยากจน พ่อของท่านก็มักหิ้วท่านไปกรีดยางด้วยเสมอ ครั้งหนึ่งพ่อของท่านไป รับจ้างกรีดยางที่หมู่บ้านกิเยาะ ตำบลลาโล๊ะ อำเภอรีเสาะ จังหวัดนราธิวาส ก็เลยฝากเรียนกับ โรงเรียนวัดที่ กิเยาะ เจ้าอาวาสเห็นท่านเป็นเด็กฉลาดก็ขอเลี้ยงอีก แต่พ่อของท่านไม่ให้ การ เรียนของท่านเป็นการฝากเรียนที่วัดกิเยาะ แล้วกลับมาสอบที่โรงเรียนบ้านกรือเซะ ท่านเรียน ในแบบนี้จนจบ ป.7 ”

เมื่อท่านจบการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นการเรียนแบบฝากเรียนที่วัดที่ ตำบลลาโล๊ะ และกลับมาสอบที่โรงเรียนบ้านกรือเซะ จนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 แล้ว ท่านได้ ไปศึกษาโรงเรียนมลายู (คล้ายกับโรงเรียนตากีดาปัจจุบัน) ที่ตำบลละแอะ อำเภอยะหา จังหวัด ยะลา เพราะบิดามารดาของท่านย้ายมารับจ้างกรีดยางที่หมู่บ้านแห่งนี้ เจ๊ะอาลี บูงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “ ประมาณปี พ.ศ. 2506 ท่านไปเรียนที่ปอเนาะที่ละ แอะ ตอนนั้นบาบาเซ็มเปิดการสอนมลายู ญาหะยีนะวะวีย์สอนอยู่ที่นั่นเหมือนกัน บาบาเซ็ม ญา หะยีนะวะวีย์ และแวนอมลี อีรัก (อดีตผู้ใหญ่บ้านละแอะ) ก็เสนอให้ท่านเรียนระบบปอเนาะ พ่อของท่านก็เลยส่งเรียนที่ปอเนาะบานา ท่านเรียนที่ปอเนาะบานาประมาณ 5-6 ปี”

ขณะที่ศึกษาต่อที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ในปี พ.ศ. 2507 การใช้ชีวิตของท่าน ในสมัยนี้ บางครั้งก็มาพักอยู่บ้านปู่ย่า บางครั้งก็ไปอยู่บ้านตายาย สลับกันไป โดยที่บิดามารดา ของท่านก็ส่งเงินมาให้ท่านใช้สำหรับศึกษาเล่าเรียน โคนขณะที่ท่านกำลังศึกษาอยู่นั้น ท่าน ได้รับความเมตตาเอ็นดูจากบาบอตะเยาะปอ (โตะครูแก่) และบาบอโชะ (วันยูซุฟ เป็น วันมุ

¹ บาบอ คือ การใช้เรียกขานเจ้าของโรงเรียนหรือเจ้าของปอเนาะ ที่ทำการสอนลูกศิษย์ที่โรงเรียนหรือปอเนาะของตน

ชา โต้ะครูหนุ่ม) เป็นอย่างมาก ด้วยท่านเป็นเด็กฉลาด และมักช่วยบَابในงานต่างๆ ท่านจบการศึกษาระดับอิบติดาอีย์ (ชั้น 4) เมื่อปีพ.ศ. 2509 และจบระดับมุดะวัสสิต (ชั้น 7) เมื่อปีพ.ศ. 2512 ในขณะที่เดียวกันท่านก็ศึกษาภาคสามัญจนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนศาสนูปถัมภ์เช่นกัน เมื่อจบการศึกษาระดับชั้น 1 มุดะวัสสิตแล้ว ก็ไม่มีเพื่อนร่วมรุ่นคนใดต้องการศึกษาต่ออีก เพราะในสมัยนั้นการเรียนถึงระดับมุดะวัสสิตก็ถือว่าพอจะรู้เรื่องการทำอามัลลิบาตะฮะเองได้แล้ว เช่น การละหมาด อ่านคฺุอาฮฺ การอ่านอัลกุรอาน เป็นต้น ผู้ปกครองส่วนใหญ่ก็มักให้ลูกหลานตนออกจากระบบการศึกษาสู่ชีวิตแห่งการทำงาน ทำให้เหลือท่านคนเดียวเท่านั้นที่มีความประสงค์จะศึกษาเล่าเรียนต่อ ท่านบَابอวันยูซุฟ วันมุซา เจ้าของโรงเรียนพร้อมด้วยอุสตาซอีกหลายคนที่ยังอยู่จึงตกลงที่จะสอนท่านเพียงคนเดียวจนกระทั่งท่านจบชั้น 3 มุดะวัสสิต ปรากฏว่า เหลือท่านบَابอวันยูซุฟ วันมุซา คนเดียวที่ยังคงสอนอยู่ อาจารย์ที่เหลือก็ได้ลาออกไปหมดแล้ว ในขณะที่ท่านเรียนอยู่ที่นั่น ท่านได้ช่วยบَابสอนลูกศิษย์ในระดับอิบติดาอีย์และระดับมุดะวัสสิตอีกด้วยเป็นระยะเวลา 2 ปี (Jum'iyat al-Tanmiyah al-'Ijtima'iyah, 1998 : 3)

ท่านเป็นคนที่มีความมุมานะและใฝ่เรียนเป็นอย่างมาก การเรียนของท่านนอกจากเรียนในระบบ คือ เรียนในห้องเรียนแล้ว ท่านยังใช้เวลาออกเหนือจากเวลาเรียนเพื่อเรียนนอกระบบอีกด้วย การเรียนนอกระบบคือ การเรียน โดยตรงกับโต้ะครูหรือบَاب เรียนวิชาเฉพาะวิชาใดวิชาหนึ่ง ในวันเวลาที่แน่นอน જેอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงการเรียนเสริมนอกระบบของท่านว่า “ตอนที่เรียนจบชั้น 4 อิบติดาอีย์นั้น ท่านขอจากบَابอะยะฮะปอว่าจะไปเรียนระดับห้าที่ สพท.1 แต่บَابไม่ให้ บَابให้ท่านเรียนหนังสือฟิคุฮฺ ชื่อ อัลบานูรียฺจากบَابให้ได้ 3 เที่ยวจบก่อน ท่านอาลิมวิชาฟิคุฮฺกับบَابอะยะฮะปอ ”

นอกจากเรียนวิชาฟิคุฮฺกับบَابอะยะฮะปอแล้ว ท่านยังไปเรียนวิชาตะเซาฮฺฟ ตัฟซีร ภาษามลายู ตามปอเนาะต่างๆด้วย เช่น เรียนวิชาตะเซาฮฺฟ กับโต้ะครูหะยิมะ ปอเนาะสุไหงปาเน เรียนวิชาตัฟซีร กับโต้ะครูอะยะฮะนิ ปอเนาะกือลามานี ตำบลคลองมานิง อ.เมือง จ.ปัตตานี และกับโต้ะครูอื่นๆ જેอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่า “ท่านเป็นคนที่ชอบใฝ่หาความรู้เป็นอย่างมาก หลังจากเลิกเรียนในระบบที่ปอเนาะบานาแล้ว ท่านก็ไปเรียนเพิ่มเติมจากโต้ะครูตามปอเนาะต่างๆ โดยจีจักรยานไปเรียนเป็นจักรยานของแวนอมลี อีรัก โต้ะครูของท่านเช่น โต้ะครูหะยิมะ ปอเนาะสุไหงปาเน สอนวิ

ชาตะเขาฟูในวันอังคาร โต้ะครูตะเยาะนิ ปอเนาะกือลามานี สอนวิชาศัพท์ในวันศุกร์ บอ บอแอ ปอเนาะโต้ะซง ส่วนที่ปอเนาะชื่อมือลา ผมจำชื่อบาบอไม่ได้ ด้วยการเรียนนอกระบบ ตามปอเนาะต่างนี่เอง ทำให้ท่านสามารถใช้ภาษามลายูดั้งเดิมได้เป็นอย่างดี ”

ตอนที่ท่านศึกษาอยู่ที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ท่านได้ศึกษาวิธีการบรรยาย การใช้ภาษามลายูจากอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้ท่านมีความชำนาญการด้านการใช้ภาษาและการ บรรยายเป็นอย่างดี เมื่อท่านมาศึกษาต่อที่โรงเรียนพัฒนาวิทยานั้นท่านได้เข้าร่วมการแข่งขัน บรรยายธรรมที่ปอเนาะพ่อมิ่ง ท่านก็คว้ารางวัลชนะเลิศกลับมาให้เป็นความภาคภูมิใจของ โรงเรียนและตนเอง

เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงอาจารย์ที่ทำการสอนวิชาวิธีการบรรยาย และการใช้ภาษามลายูว่า “คนแรกที่สอนท่านเรื่องจือรามะฮู (การบรรยายธรรม) คือ หะยีโชะ บานา (หรือ หะยีชูฟู อันบันดารีย์ เจ้าของหนังสือ อันนะฮฺลุลาฎิฮฺ คือตระเกอะฮฺ) คนที่สอนภาษามลายูให้กับท่าน คือ หะยีมุ (เจ๊ะมูเจ๊ะมู) บือ ดิง (ปัจจุบันเป็น โต้ะคอเต็บที่มีสยิดหมู่บ้านกือดัยอาเนาะฮฺ) และกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับการ ฝึกและบุคลิกการบรรยายที่โดดเด่นของท่านว่า “ท่านฝึกบรรยายธรรมอย่างสม่ำเสมอ เวลาอยู่ บ้านก็ฝึกต่อหน้าโต้ะเจ๊ะ ตอนที่ท่านเรียนอยู่ที่โรงเรียนพัฒนาวิทยาได้ไปแข่งบรรยายธรรม ครั้งแรกที่ปอเนาะพ่อมิ่ง ได้รับรางวัลชนะเลิศที่ 1 รูปแบบการบรรยายของท่าน ดึงดูดใจคนฟัง เป็นอย่างมาก ด้วยน้ำเสียง ลีลาท่าทาง และการสอดแทรกมุขอยู่เสมอ นี่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะใน งานตะอะฮฺของท่าน หลังจากนั้นท่านก็ได้รับเชิญไปบรรยายอยู่เสมอ บางครั้งก็ทำหน้าที่เป็น พิธีกรในรายการต่างๆอยู่ด้วย”

หะซัน กอตอ (สัมภาษณ์ , 22 พฤศจิกายน 2549) กล่าวถึงบุคลิกที่โดดเด่น และการบรรยายที่สามารถครองใจมวลชนได้ว่า “ในสมัยที่เรียนนั้น ท่านแข่งบรรยายธรรมที่ ปอเนาะพ่อมิ่ง สมัยนั้นผมอยู่ชั้นหก อายุสิบเจ็ด ท่านแข่งได้ที่หนึ่ง ท่านเป็นคนที่ชอบอ่าน หนังสือ อ่านหนังสือทุกประเภท ข้อมูลของท่านนั้นมีมาก ท่านมีความกล้าหาญ กล้าพูดอยู่ แล้วประกอบกับข้อมูลแน่น น้ำเสียงที่เร้าอารมณ์ สามารถสะกดผู้ฟังได้ ดึงดูดคนฟังได้เป็น อย่างดี ”

ท่านบาบอวันชูฟูได้เห็นปณิธานความตั้งใจจริงของลูกศิษย์ที่จะศึกษาต่อ จึง แนะนำลูกศิษย์ให้ไปศึกษาต่อยังโรงเรียนของอุสตาสอะฮหมัด อุสซัยน์ อัลอัซฮารีย์ ซึ่งเป็น

เพื่อนของตน คือโรงเรียนพัฒนาวิทยา อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เมื่อท่านไปสมัครเรียนต่อที่โรงเรียนพัฒนาวิทยาในปี พ.ศ. 2513 นั้น ปรากฏว่าในปีนั้น นักเรียนในระดับชั้นชานาวิย์และสถานักเรียนของโรงเรียนส่วนหนึ่งได้ประท้วงลาออก ทำให้ระดับ 1 ชานาวิย์ (ชั้น 8) ไม่มีนักเรียน ท่านจึงได้เรียนในระดับ 2 ชานาวิย์ (ชั้น 9) และได้คัดเลือกเป็นประธานนักเรียน จนกระทั่งท่านเรียนจบระดับชานาวิย์ เมื่อปี พ.ศ. 2515 ในขณะที่ท่านศึกษาอยู่ที่โรงเรียนพัฒนาวิทยานั้น ท่านก็ได้ศึกษาสายสามัญด้วยเช่นกัน ท่านสำเร็จการศึกษาระดับ 4 (มศ. 3) จากโรงเรียนเมืองยะลา (การศึกษาผู้ใหญ่) ในปีเดียวกัน (Jum'i@yyat al-Tanmiy@yat al-'Ijtima>'i@yyat , 1998 : 3)

เกี่ยวกับการศึกษาต่อยังโรงเรียนพัฒนาวิทยา เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “เมื่อเรียนหนังสืออัลบาศูรีย์ 3 เทียวจบแล้ว ท่านก็ขอจากบอบอตะเยาะปอ ไปเรียนที่โรงเรียนพัฒนาวิทยา บาบอก็อนุญาต ท่านสามารถเข้าเรียนในชั้น 9 (2 ชานาวิย์) ได้ทันที ในปีนั้นมีการสอบชิงทุนของมหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮ์ ท่านขอจากبابอเซง เพื่อเข้าสอบชิงทุนพร้อมกับนักเรียนชั้น 10 (3 ชานาวิย์) ชื่อเคร์ มลาบูบางกอก ผลสอบนั้น คะแนนของท่านนำทิ้งห่างเคร์ มลาบูบางกอกอยู่มาก ก็เลยส่งรายชื่อท่านไป แต่ท่านก็ไม่สามารถไปได้ ด้วยเหตุผลบางประการของทุนที่หายกลางทาง ท่านก็เลยได้ไปในปีถัดไป ”

เมื่อสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพัฒนาวิทยาแล้ว ท่านได้รับคัดเลือกเป็นหนึ่งในสามคนนักเรียนที่ได้ทุนศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ในสมัยนั้นการได้ไปศึกษาต่อยังประเทศซาอุดีอาระเบีย หรือประเทศอาหรับนั้น นับเป็นความภาคภูมิใจของครอบครัวและญาติพี่น้องรวมถึงชาวบ้านโดยทั่วไปเป็นอย่างยิ่ง ท่านเองได้รับทุนนี้ด้วยศักดิ์ศรีของอัลลอฮ์ ﷻ ทำให้ท่านยังมีพลังใจที่จะศึกษาต่อเป็นอย่างมาก ท่านได้กล่าวบรรยายก่อนออกเดินทาง ณ สถานีรถไฟยะลา มีใจความตอนหนึ่งว่า “ ผมจะไม่กลับมาเหยียบแผ่นดินเกิด จนกว่าจะนำความสำเร็จมาให้ ” (ยาวาเฮ บุงอตาหยง , สัมภาษณ์ 2 พฤศจิกายน 2549)

ท่านเริ่มศึกษาในระดับอุดมศึกษา เมื่อปีพ.ศ. 2516 และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีคณะคณะอะฮ์ลุซซุลตุน (การเผยแผ่และหลักการศาสนาอิสลาม) จากมหาวิทยาลัยอิสลามนานาชาติ มหานครมะดีนะฮ์มุเนาะเราะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ปี พ.ศ. 2519 เมื่อจบการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาแล้ว ท่านจึงหารี้อกับเพื่อนและตกลงที่จะศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต จนกระทั่งสำเร็จในสาขาวิชาอัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์ เอกอัครตัมฟิร

(อรรถาธิบายอัลกุรอาน) จากมหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ มหานครมักกะฮ์อัลมุกัรเราะมะฮ์ เมื่อปี พ.ศ. 2524 (Jum’i@yyat al-Tanmiy@yat al-‘Ijtima>’i@yyat , 1998 : 3)

หะซัน กอดอ (สัมภาษณ์ , 22 พฤศจิกายน 2549) กล่าวถึงการศึกษาต่อของท่านระดับมหาวิทยาลัยว่า “ผมไปมะดีนะฮ์ก่อนท่านญีฮาด หนึ่งเดือน ท่านเป็นคนที่มีความจำแม่น เรียนได้ระดับ Mumtaz (ยอดเยี่ยม) ทุกเทอม ยกเว้น ปีสามที่ท่านไม่สบาย ทำให้ได้ระดับ Jaiyid jiddan (ดีมาก) ทำให้เกรดเฉลี่ยได้ Jaiyid jiddan (ดีมาก) เพื่อนร่วมเรียนที่ได้ระดับ Jaiyid (ดี) หรือ Maqbul (พอใช้) ก็ได้ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยที่เมืองริยาด ส่วนคนที่ได้ Jaiyid jiddan (ดีมาก) หรือ Mumtaz (ยอดเยี่ยม) ก็สามารถสมัครต่อที่มักกะฮ์ ซึ่งผมสมัครพร้อมกับท่าน ก็สามารถต่อปริญญาโทพร้อมกัน สมัยนั้น คนที่สอบติดโทที่มักกะฮ์ก็มีสองคน คือ ผม กับท่าน เมื่อทำวิทยานิพนธ์เสร็จแล้ว ก็เป็นการสอบ ส่วนสอบมุนากอชะฮ์ (สอบป้องกันวิทยานิพนธ์) นั้น ตอนแรกผมนัดสอบก่อนท่านอยู่ห้าเดือน แต่อาจารย์ของผมไม่สบาย ผมก็เลยสอบหลังจากท่านอยู่หนึ่งเดือน ”

เมื่อท่านสำเร็จการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแล้ว อาจารย์ที่ได้ทำการสอนท่านได้แนะนำให้ท่านศึกษาต่อในระดับคุฎีบัณฑิต ท่านจึงศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยเดิม แต่เปลี่ยนสายจากเอกอรรถศาสตร์ เป็นเอกอัลหะดีษ ในขณะที่ศึกษาอยู่ในระดับมหาวิทยาลัยและคุฎีบัณฑิตนั้น ท่านเริ่มทำการสอนชาวมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไปทำงานอยู่ที่มักกะฮ์ เช่น ตัดเย็บเสื้อผ้าหรืออื่นๆ ทำให้เวลาในการเขียนวิทยานิพนธ์มีค่อนข้างน้อย ขณะกำลังศึกษาอยู่ในระดับคุฎีบัณฑิตนั้น งานอะวะฮ์ของท่านเป็นที่ยอมรับและแพร่หลายในหมู่มุชตะกิมมลายูเป็นอย่างมาก ทำให้เวลาในการทุ่มเททำวิทยานิพนธ์มีค่อนข้างน้อย ท่านสำเร็จในระดับคุฎีบัณฑิตโดยใช้เวลาในการทำวิทยานิพนธ์นานมาก (ยาวาเส บุงอตาหย สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549)

เมื่อกลับมาอะวะฮ์ที่จังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว ท่านได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน อ.เมืองยะลา และสำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2538

ตารางที่ 1 ตารางแสดงการศึกษาในระดับชั้นพื้นฐานของ ญาติาด เป็น มุฮัมหมัด

สาย	จบระดับชั้น	จากโรงเรียน	ที่อยู่	เมื่อปี
สายศาสนา	อิบติดาอีย (ชั้น 4)	โรงเรียนศาสนูปถัมภ์	อ.เมือง ปัตตานี	พ.ศ. 2509
	มุตะวัชชิต (ชั้น 7)	โรงเรียนศาสนูปถัมภ์	อ.เมือง ปัตตานี	พ.ศ. 2512
	ชานาวิย (ชั้น 10)	โรงเรียนพัฒนาวิทยา	ต.สะเตง อ. เมืองยะลา	พ.ศ. 2515
สายสามัญ	ประถมศึกษาปีที่ 4	โรงเรียนบ้านกรือเซะ	อ.เมือง ปัตตานี	พ.ศ 2505
	ประถมศึกษาปีที่ 7	โรงเรียนศาสนูปถัมภ์	อ.เมือง ปัตตานี	พ.ศ. 2511
	ระดับ 4 (มศ. 3)	โรงเรียนเมืองยะลา (การศึกษาผู้ใหญ่)	อ.เมืองยะลา	พ.ศ. 2515
	มัธยมศึกษาตอน ปลาย	ศูนย์การศึกษานอก โรงเรียน	อ.เมืองยะลา	พ.ศ. 2538

แหล่งที่มา : ญาติาด เป็น มุฮัมหมัด : 4-5

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการศึกษาระดับอุดมศึกษาของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด

ระดับ	คณะ / สาขา	จากมหาวิทยาลัย	สถานที่	เมื่อปี พ.ศ.
ปริญญาตรี	คณะอะฮ์ลุลบัยต์และอุมมุลมุคินี (การเผยแผ่และหลักการศาสนาอิสลาม)	มหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮ์	เมืองมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย	2519
ปริญญาโท	สาขาวิชาอัลกุรอานและอัลสุนนะฮ์ เอกอรรถศาสตร์ (บรรณารักษศาสตร์อัลกุรอาน)	มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ	เมืองมักกะฮ์ อัลมุคัรเราะมะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย	2524
ปริญญาเอก	สาขาอัลกุรอานและสุนนะฮ์ เอกอัลหะดีษ	มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ	เมืองมักกะฮ์ อัลมุคัรเราะมะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย	2533

แหล่งที่มา : ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด : 5

3.3 การทำงาน

ท่านเป็นบุคคลที่ความตั้งใจจริงและมุ่งมั่นในการทำงานเพื่อศาสนาเป็นอย่างมาก อัลลอฮ์ ﷻ ได้ทรงประทานบุคลิกให้แก่ท่านที่โดดเด่นและเหมาะสมสำหรับการทำงานอะฮฺวะสุ กล่าวคือ เป็นบุคคลที่กล้าพูด กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบพร้อมยื่นหยัดในคำพูดและการปฏิบัติของตน เป็นบุคคลที่มีความเด็ดเดี่ยวกล้าเผชิญหน้ากับความจริง มีบุคลิกของการเป็นผู้นำอยู่ค่อนข้างสูงมาตั้งแต่เยาว์วัย ทำให้ท่านได้รับการคัดเลือกจากเพื่อนร่วมรุ่นให้ทำหน้าที่ในตำแหน่งต่างๆอยู่เสมอ

3.3.1 งานบริหาร

ท่านได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าชั้น ขณะกำลังศึกษาอยู่ที่โรงเรียนบ้านกรือเซะ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 ได้รับตำแหน่งเป็นประธานสภานักเรียนขณะศึกษาอยู่ที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์และพัฒนาวิทยา ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนาและบิลาลพร้อมรักษาการแทนอิมามและคอยประจำมัสยิดดารุสสุดา ตำบลละแอ ในวัยเพียง 21 ปีเท่านั้น ในขณะที่ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮฺ ท่านได้รับตำแหน่งเป็นอุปนายกสมาคมนักศึกษาไทยมุสลิม และเมื่อศึกษาที่มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรออ ท่านได้รับตำแหน่งเป็นนายกสมาคมนักศึกษาไทยมุสลิม และที่ปริกษาสมาคมตามลำดับ (ฎีฮาด เป็น มุฮัมหมัด , 2545 : 9-10)

นอกเหนือจากตำแหน่งหน้าที่ที่เป็นทางการแล้ว ท่านยังทำการอะฮฺวะสุโดยไม่มีตำแหน่งรองรับ ด้วยลักษณะนิสัยที่ท่านเป็นคนกล้าพูดและฉลาด ทำให้ท่านได้ช่วยบาบอวันยูซุฟ เป็น วันมุซา สอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนศาสนูปถัมภ์ ซึ่งในขณะนั้นท่านก็กำลังศึกษาอยู่ที่นั่นด้วยเช่นกัน นอกเหนือจากนั้นท่านเคยสอนพิเศษที่โรงเรียนบำรุงอิสลามอีกด้วย ขณะเดียวกันท่านก็ได้ไปบรรยายตามสถานที่ต่างๆ เพื่อเชิญชวนผู้คนให้สนใจเกี่ยวกับศาสนาและการเรียนให้มาก ด้วยสังคมในสมัยนั้น ยังไม่ค่อยนิยมให้บุตรหลานตนศึกษาต่อ ยกเว้นลูกหลานของبابอหรือโต๊ะครูเท่านั้น (Jum’i@yyat al-Tanmiy@yat al-‘Ijtima>’i@yyat , 1998 : 3)

ขณะที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนพัฒนาวิทยา ท่านเป็นหนึ่งในแกนนำนักเรียนในการเชิญชวนประชาชนในพื้นที่ส่งบุตรหลานเข้าศึกษาต่อในโรงเรียน โดยท่านได้ไปบรรยายตามหมู่บ้านต่างๆ ปรากฏว่า การบรรยายของท่านได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชนใน

พื้นที่ ทำให้จำนวนของนักเรียนได้เพิ่มมากขึ้นในทุกปี (ชาวาเฮ บุงอตาหยง สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549)

ตารางที่ 3 ตารางแสดงงานบริหารของ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด

ที่	พ.ศ.	ตำแหน่งบริหาร	สถานที่	ที่ตั้ง
1	2501-2505	หัวหน้าประจำชั้นประถมศึกษา1-4	ร.ร.บ้านกรือเซะ	จ.ปัตตานี
2	2506-2509	หัวหน้าฝ่ายวิชาการสถานักเรียน (4 ปี)	โรงเรียน ศาสนูปถัมภ์	ต.บานา อ.เมือง จ.ปัตตานี
3	2510-2511	รองประธานสถานักเรียน (2 ปี)		
4	2512	ประธานสถานักเรียน		
5	2513-2515	ประธานสถานักเรียน (3 ปี)	ร.ร.พัฒนาวิทยา	อ.เมือง จ.ยะลา
6	2513-2515	ผู้นำศาสนา และบิลาล พร้อม รักษาการแทนอิหม่ามและคอเต็บ ประจำมัสยิดกลางตำบลละแอ	มัสยิด คารุลสุดาห์ ตำบลละแอ	ต.ละแอ อ.ยะหา จ.ยะลา
7	2516-2517	คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ สมาคม นักศึกษาไทยมุสลิม ณ มหาวิทยาลัย อิสลามนานาชาติมะดีนะฮ์ (2 ปี)	มหาวิทยาลัย อิสลาม นานาชาติ	มหานครมะดีนะห์ ประเทศซาอุดีอาร เบีย
8	2518	หัวหน้าฝ่ายวิชาการสมาคมนักศึกษา ไทยมุสลิม		
9	2519	อุปนายกสมาคมนักศึกษาไทย มุสลิม		
10	2520-2524	นายกสมาคมนักศึกษาไทยมุสลิม ณ มหานครมักกะฮ์ (4 ปี) ขณะกำลัง ศึกษาอยู่ระดับบัณฑิตศึกษา	มหานครมักกะฮ์	ประเทศซาอุดีอาร เบีย
11	2525-2532	ที่ปรึกษาสมาคมนักศึกษาไทย มุสลิม(7ปี)		
12	2533-2545	ผู้รับใบอนุญาต โต๊ะครูและ ผู้บริหาร	โรงเรียน อิสลาฮียะห์	78/1 ม. 4 ต.สะเตง นอก อ.เมือง จ.ยะลา
13	2539-2544	หัวหน้าสาขาวิชาอูศูลุดดิน	วิทยาลัยอิสลาม ยะลา	ม. 7 ต.บุดี อ.เมือง จ.ยะลา
14	1 ม.ค. 2545	คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย (เพื่อผลิต		

	มหาบัณฑิตและคุณวุฒิปบัณฑิต)		
--	-----------------------------	--	--

แหล่งที่มา : ญีฮาด มุฮัมหมัด , 2545 : 9-10

3.3.2 การตะวะฮุที่เมืองมักกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย

ขณะที่ท่านกำลังศึกษาต่อประเทศซาอุดีอาระเบีย นั้น ท่านก็ได้เริ่มงานตะวะฮุ ด้วยการสอนลูกศิษย์กลุ่มเล็กเริ่มต้นเพียง 4 – 5 คน ณ มัสยิดหะรอม ซึ่งลูกศิษย์คนแรกของท่าน ณ มัสยิดหะรอม คือ นายอับดุลเลาะห์ เป็น สุลเซน นามสกุลมะเซ็ง ปัจจุบันอาศัยอยู่ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

อับดุลเลาะห์ มะเซ็ง (สัมภาษณ์ , 14 สิงหาคม 2549) กล่าวว่า “ ญีฮาด เป็นมุฮัมหมัดนั้นเป็นครูคนแรกของท่านที่ทำให้ข้าพเจ้าเข้าใจอิสลามที่ถูกต้องอย่างแท้จริง เป็นบุคคลอันทรงคุณค่าต่อสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีบทบาทอย่างมากในงานตะวะฮุ เป็นอาจารย์คนแรกที่เปิดหุเปิดตาประชาชนชาวปัตตานี ณ เมืองมักกะฮุในสมัยนั้น และข้าพเจ้าเองก็เป็นลูกศิษย์คนแรกของท่านเมื่อท่านเปิดการสอนที่มัสยิดหะรอม เมืองมักกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ”

ท่านทำการสอนที่มักกะฮุรวมแล้วทั้งหมด สิบสามปี โดยเริ่มแรกนั้นเป็นการสอนระบบกลุ่มย่อย คือมีจำนวนผู้เรียนประมาณไม่เกินสิบคน ท่านได้เริ่มทำการสอนขณะที่ศึกษาต่อระดับมหาบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮุ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โดยในขณะแรกเริ่มนั้นท่านยังไม่ได้มีครอบครัว การสอนระบบกลุ่มย่อยนี้ได้สอนบนชั้นสองของมัสยิดหะรอม เมืองมักกะฮุ เมื่อเกิดการจลาจลก็ได้ย้ายไปสอนชั้นใต้ดิน การสอนที่มัสยิดนี้ใช้ระยะเวลาประมาณ หนึ่งปีครึ่ง จากลูกศิษย์เพียงไม่ถึงสิบคนก็ได้ขยายเพิ่มปริมาณขึ้น ท่านได้ทำการสอนทุกวันจันทร์และพฤหัสบดี คือวันถือศีลอดสุนัต เวลาที่สอนคือ หลังแก่ศีลอดจนถึงเวลาละหมาดอิซาอ หลักระสุนัตที่ใช้สอนในเวลานั้นคือ หนังสือ Jundullah โดยผู้แต่งคือ Sa'id Hawa ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนังสือที่มีเนื้อหาาระดับสูง

อับดุลเราะฮูมาน บิน อิบรอฮีม (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เรียนกับท่านในช่วงแรกๆนั้นก็ไม่ค่อยเข้าใจเนื้อหาเท่าใดนัก อาศัยว่าฟังและจับประเด็นไปเรื่อยๆ แต่ท่านจะเน้นที่การปฏิบัติ คือ การอ่านอัลฮุกาเราะฮ์ การถือศีลอดสุนัต วันจันทร์และวันพฤหัสบดี การละหมาดสุนัตเราะวาติบ เป็นต้น โดยท่านจะติดตามการปฏิบัติ

นี้ทุกครั้ง ถือได้ว่าเป็นการคะอะฮ์ในรูปแบบฟิรดีฮ์ คือการเผยแพร่เป็นรายคน เทียบได้กับ คา
รุลฮ์ก็อม ในสมัยของท่านเราะฮ์ลุล ﷺ ”

ลูกศิษย์ของท่านที่มักกะฮ์ส่วนใหญ่เห็นว่าวิธีการคะอะฮ์ในรูปแบบนี้ให้ผลดี
และบรรลุลวัตถุประสงค์มากกว่าวิธีอื่นๆ และเป็นพื้นฐานของการคะอะฮ์อุมมียะฮ์ หรือการคะอะ
ฮ์สำหรับบุคคลทั่วไป

มุฮัมมัด บิน อิบรอฮีม (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ งาน
คะอะฮ์ของท่านที่มักกะฮ์ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการปูพื้นฐานงานคะอะฮ์
ในแขนงอื่นๆอีกมากมาย ด้วยรูปแบบการเข้าถึงลูกศิษย์ เพราะบ้านอยู่ใกล้เคียงกัน ไปมาหาสู่
กันได้ง่าย และท่านติดตามการปฏิบัติศาสนกิจของลูกศิษย์ตลอด ”

หลังเกิดเหตุการณ์การก่อกบฏในมัศยิดหะรอมไม่นาน ทางการศึกษาอาฮ์ดิอา
เบียก็ได้ออกคำสั่งห้ามมิให้บุคคลต่างชาติทำการสอนในมัศยิดหะรอมนี้อีก ยกเว้นผู้ที่ได้รับสัญญา
อาฮ์ดิอาเบียเท่านั้น หะซัน บิน สอลิฮ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ ในจำนวน
ครูผู้สอนที่เป็นชาวไทยที่มีวิชาแต่ไม่มีสัญญาอาฮ์ดิอาเบียอยู่หลายท่าน เช่น แบลี ไชยา แบ
เส็ง สุราษฎร์ ก็ถูกห้ามมิให้ทำการสอนที่มัศยิดหะรอม ส่วนชาวไทยที่ได้รับสัญญาอาฮ์ดิอาเบีย
ก็สามารถทำการสอนที่มัศยิดหะรอมตามปกติ เช่น การ์ิม ตะเยาะห์และห์ มุฮัมมัด อับดุลกอ
เคร์ ”

เมื่อถูกทางการห้ามมิให้สอนที่มัศยิดหะรอม ท่านจึงย้ายบ้านจากที่เดิมไปที่
บ้านยี่สิบ (ที่เรียกว่าบ้านยี่สิบ เพราะบ้านนี้ต้องจ่ายค่าเช่าปีละ ยี่สิบพันเหรียญ หรือสองหมื่น
เหรียญอาฮ์ดิอาเบีย) ประกอบกับท่านได้แต่งงานครั้งแรก และได้พาภรรยาอยู่ด้วยกันที่มัก
กะฮ์ บ้านยี่สิบตั้งอยู่ที่ตำบลฟะลัค อ.เมืองมักกะฮ์เช่นเดิม เป็นบ้านสามชั้น สามารถจุผู้คนได้
เป็นจำนวนมาก การสอนของท่านที่บ้านยี่สิบ เป็นการสอนในรูปแบบ อุมมียะฮ์ (ทั่วไป) เพราะ
มีผู้มาเรียนเป็นจำนวนหลายร้อยคน

ดาอ็อยะ คอเลาะ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับรูปแบบการ
สอนที่บ้านยี่สิบว่า “ การสอนที่บ้านยี่สิบนั้น ได้ปรับจากรูปแบบเดิมจากที่เคยสอนที่มัศยิดหะ
รอมในหลายด้าน เช่น เปลี่ยนวันที่สอนเป็นวันศุกร์ เปลี่ยนเวลาสอน เป็นหลังอัศริฮ์ จนถึง
หลังมัฆริบ โดยหลังอัศริฮ์สอนวิชาคัฟิฮ์ และหลังมัฆริบเป็นการวิเคราะห์ข่าวภาษาอาหรับ
บางครั้งก็มีข่าวภาษาไทยด้วย แต่ก็ต้องแปลเป็นภาษามลายู ผู้ที่อ่านข่าวนั้นก็ทำได้ทำ

สลับเปลี่ยนในทุกสัปดาห์ หลังจากนั้นก็จะละหมาดอิซาอูพร้อมกันที่บ้านยี่สิบ ไม่ได้ไปละหมาดที่มีสยิด เพราะไม่อยากให้เป็นที่เอิกเกริกแก่คนทั่วไป เมื่อละหมาดอิซาอูแล้ว ก็ให้ละหมาดวิติรทันที ระยะเวลาที่สอนที่บ้านยี่สิบประมาณสองปี ”

ดาโอะ คอเลาะ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเพิ่มเติมว่า “ นอกจากจะสอนเนื้อหาเป็นรายวิชาแล้ว ยังมีการยกระดับความรู้ของลูกศิษย์ด้วย เป็นที่รู้กันว่า คนปัตตานีหลายต่อหลายคนมาอยู่มักกะฮฺไม่ใช่เพื่อมาศึกษา แต่มาทำงาน บางคนอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ก็มีการสอนซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการสอนขั้นพื้นฐาน กล่าวคือ เริ่มตั้งแต่ การเรียนเพื่อให้รู้จักพยัญชนะ การผสมสระ จนกระทั่งอ่านออกเขียนได้ ”

อับดุลอาซีซ บิน อับดุลเลาะฮฺ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ นักเรียนบางคนเกรมาจากบ้าน พ่อแม่เลยจับมาให้อยู่ที่มักกะฮฺ เมื่อฟังท่านสอนและนาซีฮฺ (ตักเตือน) แล้วก็มีความตั้งใจในการเรียนก็กลับไปเรียนต่อจนจบก็มี ”

การสอนที่บ้านยี่สิบใช้เวลาเพียง 2 ปี หลังจากนั้นก็ย้ายไปที่บ้าน พงสะแต (ที่เรียกว่าบ้านพงสะแต เพราะที่หน้าบ้านมีต้นสะแตอยู่หนึ่งต้น) ตั้งอยู่ที่ตำบลพะลัก อ.เมืองมักกะฮฺ

ดาโอะ คอเลาะ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเพิ่มเติมว่า “ ที่บ้านพงสะแตนั้น มีการเรียกขานท่านว่า ญิฮาดกีรามัต (ศักดิ์สิทธิ์) เพราะว่ามีอยู่วันหนึ่งได้เกิดไฟไหม้ในบริเวณหมู่บ้านบ้านพงสะแต ไฟได้ไหม้อย่างรวดเร็ว พอถึงตึกบ้านของท่านไฟก็ดับ ทำให้มีการเล่าขานว่าท่านศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งมักเป็นความเชื่อของคนสมัยก่อน ความเชื่อประเภทนี้ท่านได้สอนและแนะนำเพื่อให้มีความเชื่อที่ถูกต้องอยู่เสมอในการสอนของท่าน ”

การสอนที่บ้านพงสะแตนั้น ได้ปรับรูปแบบการสอนไปมาก มีการสอนในรายวิชาที่แน่นอน วิชาสอนเป็นรายวัน อับดุลเราะฮฺมาน บิน อิบรอฮีม (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ ที่บ้านพงสะแตนั้นท่านสอนหลายวิชามาก เช่น ดัฟซีร์ หะดีษ ฟิกฮฺ ตะเซวูฟ และวิชาอื่นๆ ”

หะซัน บิน สอลิฮฺ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับเนื้อหาและหลักสูตรที่ท่านสอนว่า “ เท่าที่ผมจำได้ หลักสูตรที่ท่านสอนที่บ้านพงสะแตมีหลายวิชา คือ

วิชาตีฟิร ใช้หนังสือ Tafsi>r al-Qur'a>n al-'Az}i@m ของ Ibn Kathi@r วิชาหะดีษใช้หนังสือ Riya>d} al-S}a>lihi@m ของ Ima>m al-Nawawi@y วิชาฟิกฮ์ใช้หนังสือฟิกฮ์ในมัศฮับฮันฟีลี วิชาตะเซาฟใช้หนังสือ Ih}ya>' 'Ulu>m al-Di@n ของ Ima>m al-Ghaza>li@y และหนังสือ Bah}r al-Ma>zi@y ของ Ima>m al-Tirmidhi@y ฉบับภาษามลายู ”

อับดุลเราะฮ์มาน บิน อับดุลรอซิด (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับรูปแบบการสอนของท่านที่บ้านพงสะเตว่า “ การสอนเป็นกฤตยะสุซุบสุ คือหลังซุบสุ จนถึงเวลาประมาณ 9.00 น.ของทุกวัน โดยสับเปลี่ยนการสอนวันละ 1 วิชา มีชะละเกาะฮุอุมมีย์ วันศุกร์ ประกอบด้วยเนื้อหาในหนังสือ Jundullahของ Sa'i@dd Hawa> หนังสือ Ma'a>lim fi al-T}ari@g ของ Saiyid al-Qut}ub ระยะเวลาสอนประมาณ 3 ปี ลูกศิษย์ที่นี่มีประมาณ 200-300 คน และได้มีการขยายจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ”

ดาไอ๊ะ คอเลาะ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ เท่าที่ผมจำได้ ลูกศิษย์ของท่านที่บ้านพงสะเตเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ น่าจะประมาณมากกว่า 200 คน ”

หลังจากนั้นก็ย้ายไปที่ปอเนาะมันซูร (เพราะบ้านที่อยู่นั้นติดกับโรงแรมมันซูร) ที่ตำบลลุไลมานียะฮ์ เหตุที่ย้ายเพราะลูกศิษย์ถูกหาเพิ่มจำนวนมากขึ้นกว่าเดิม ที่มีลูกศิษย์ประมาณ 400-500 คน เนื้อหาที่ยังคงเหมือนเดิมแต่เพิ่ม ฮะยาตุสเศาะหาบะฮ์ของอิมามอะหมะดฺ และเกาะวาอิดของอิมามชะยูญีย์

หะซัน บิน สอลิฮ์ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับการสอนของท่านที่ปอเนาะมันซูรว่า “ ที่นี่มีกลุ่มผู้ไม่หวังดีเยอะมาก และลูกศิษย์หลายคนที่ไม่โดนจับตอนที่กำลังเรียนที่นี่ มีการอึดเพลเสียงเยอะมาก ระยะเวลาสอนที่นี่ประมาณ 3 ปี มีการถกกับบาอิลี มูละห์ตะเยาะและห์ เกี่ยวกับการกอดูละหมาด การถือมุศฮับ และเกี่ยวกับกลุ่มพูโล ”

การสอนของท่านบางหัวข้อไม่เป็นที่พอใจของกลุ่มนักเรียนไหนๆ ด้วยว่าท่านมักจะพูดถึงรูปแบบและแนวคิดของบางกลุ่มที่ไม่สอดคล้องและไม่ตรงตามหลักคำสอนของศาสนา ยาวาเฮ บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549) กล่าวว่า “ ในเนื้อหการสอนของท่านนั้น บางครั้งก็พูดถึงแนวคิดของกลุ่มนักเรียนไหนๆ ซึ่งมีบางแนวคิดที่ไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น แนวคิดคอมมิวนิสต์ เป็นต้น ทำให้นักเรียนไหนๆเกิดความไม่

พอใจเป็นอย่างมาก มีอยู่ครั้งหนึ่ง กลุ่มคนที่ไม่พอใจท่านได้บุกบ้านพร้อมมีด พร้า ขวาน และอุปกรณ์อื่นๆครบมือ แต่ด้วยจิตวิทยาในงานอะวะฮ์ ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ใจเย็นลง และกลับไปด้วยรอยยิ้ม”

สถานที่สุดท้ายที่ท่านสอน คือที่มะลา (เพราะบ้านอยู่ใกล้กับกูโบร์ (สุสาน) มะลา) ที่นี้ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนเยอะมาก อับดุลเลาะฮ์ บิน ดาวูด (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวว่า “ จากแต่เดิมมีการสอนทุกวัน เปลี่ยนเป็นสอนกุลลิยะฮ์ซุบฮ์วันศุกร์ เพียงวันเดียว ”

มุฮัมหมัด บิน อิบรอฮีม (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับหลักสูตรการสอนของท่านที่มะลาว่า “ ท่านสอนเฉพาะดัจซีร์ มีสุเราะฮ์อัสซาบ สุเราะฮ์อัลบรูจ สุเราะฮ์อัลกาฟิรูน ท่านเน้นเนื้อหาที่สอนมาก เพื่อให้ลูกศิษย์เข้าใจให้ลึกซึ้ง โดยเฉพาะสุเราะฮ์อัลบรูจท่านใช้เวลาสอนหนึ่งปีเต็มเลยทีเดียว ลูกศิษย์หลายคนรู้ถึงเป้าหมายการสอนของท่านแล้ว และมีการจัดอบรมสัมมนาเดือนละครั้ง อบรมนอกสถานที่อยู่หลายครั้ง บางครั้งมีอาจารย์ผู้บรรยายจากอัฟกานิสถานและปาเลสไตน์ร่วมเสวนาคด้วย ”

หะซัน บิน สอลิฮ์ (สัมภาษณ์ , 7 กรกฎาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับเนื้อหาการสอนของท่านที่มะลาว่า “ การสอนที่นี้ท่านมักเน้นเรื่องครอบครัวเป็นหลัก เช่นการสร้างครอบครัวสันติสุข หน้าทีของสามีภรรยา โดยเฉพาะผู้ที่เป็นภรรยา นั้น ท่านจะเน้นเรื่องการทำเกียรติสามี ซึ่งท่านจะติดตามความเป็นอยู่ทุกวัน และจะสอบถามเมื่อครอบครัวใดมีปัญหา ”

ผู้วิจัยสรุปว่า รวมระยะเวลาที่ท่านสอนที่มักกะฮ์นาน 13 ปี หลักสูตรและเนื้อหาที่ใช้สอนนั้น เริ่มแรกด้วยหนังสือ Jundullah ของ Sa ‘i@d H}awa> ซึ่งสอนที่มัศยิดอัลหะรอหม เมืองมักกะฮ์ และมีการย้ายสถานที่สอนไปหลายแห่ง หลังจากที่มัศยิดหะรอหมแล้ว ย้ายไปสอนที่บ้านยี่สิบ สอนวันศุกร์ เวลาหลังอัศริย์จนถึงหลังมัฆริบ เนื้อหาที่สอนคือวิชาดัจซีร์และวิเคราะห์ข่าวภาษาอาหรับหรืออาจมีข่าวภาษาไทยแปลเป็นภาษามลายู หลังจากนั้นท่านสอนที่บ้านพงสะเต หลักสูตรที่สอนคือ ดัจซีร์ของอิบนุกะซีร์ หะคิษริ ยาฮูสสลอิฮิน ฟิกฮ์ใช้หนังสือในมัศฮับซาฟีอีห์ ตะเซวูฟอิฮ์ยาอูดุมุดดิน บะฮ์รูลมาซีฮ์ แล้วย้ายไปสอนที่ปอเนาะมันซูร เนื้อหาคงเหมือนเดิมแต่เพิ่มสะยาตุสเศาะหาบะฮ์ของอิมามฆะซาเลียห์ และเกาะวาอิดของอิมามชะยูญีฮ์ สถานที่สุดท้ายคือ ที่มะลา เนื้อหาที่สอนนั้นสอนเฉพาะดัจซีร์ มีสุเราะฮ์อัสซาบ สุเราะฮ์อัลบรูจ สุเราะฮ์อัลกาฟิรูน

ตารางที่ 4 ตารางแสดงเวลาและหลักสูตรการสอนของญีฮาด เบ็น มุฮัมหมัด ณ เมืองมักกะฮ์

ปีที่สอน	สถานที่สอน	เนื้อหาหลักสูตรที่ใช้สอน	วันที่สอน	เวลาที่สอน
2520	มัศยิดหะรอม	-หนังสือ ญุนดุลลอฮ์ ของ สะอีด หะวา -การอ่านอัลซุเราะฮ์เข้าเย็น -การละหมาดสุนัตเราะวาติบ	วันจันทร์และ พฤหัสบดี	หลังเปิดศ็อลอด สุนัตจนถึงเวลา ละหมาดอิซาอู
2521- 2523	บ้านยี่สิบ	-ตัฟซีร์ -วิเคราะห์ข่าวภาษาอาหรับ -วิเคราะห์ข่าวภาษาไทย	วันศุกร์	หลังอัศรีย์ ถึง หลังมัฆริบ
2523- 2526	บ้านพงสะแต	-ตัฟซีร์ของอิบนุกะษีร์ -หะดีษรียาลุสสลัฮีน -ฟิกฮ์ในมัสฮับฮาฟีอี -ตะเซาฟุฮิฮ์ยาอูลุมมุดดีน -บะฮุรุลมาชีฮ์	ทุกวัน	หลังซุบฮ์ จนถึง เวลาประมาณ 09.00 น.
2526- 2529	ปอเนาะมันซูร์	-ตัฟซีร์ของอิบนุกะษีร์ -หะดีษรียาลุสสลัฮีน -ฟิกฮ์ในมัสฮับฮาฟีอี -ตะเซาฟุฮิฮ์ยาอูลุมมุดดีน -บะฮุรุลมาชีฮ์ -ชะฮาดุสเศาะหาบะฮ์ของ อิมามอัลเฆาะซาลีฮ์ -เกาะวาอิดของอิมามชะยูญีฮ์	ทุกวัน	หลังซุบฮ์ จนถึง เวลาประมาณ 09.00 น.
2529- 2533	มะลา	-สอนเฉพาะวิชาตัฟซีร์ ตัฟซีร์ซูเราะฮ์อัลอะฮฺซาบ ตัฟซีร์ซูเราะฮ์อัลบะรูก ตัฟซีร์ซูเราะฮ์อัลกาฟิรูน	วันศุกร์	หลังซุบฮ์

3.3.3 งานตะอวะฮฺในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ด้วยตักศิรของอัลลอฮฺ ﷻ เมื่อท่านศึกษาเล่าเรียนจนจบระดับคุฏบ์บัณฑิต ซึ่งกล่าวได้ว่า เกินความมุ่งหวังของท่านแล้ว ท่านได้รับการทาบทามจากมหาวิทยาลัยให้ทำการสอนที่นั่น พร้อมกับข้อเสนออันมากมาย แต่ท่านก็ตอบปฏิเสธ เพราะท่านได้ตั้งปณิธานไว้ตั้งแต่แรกเริ่มก่อนเดินทางมาศึกษาต่อยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์แล้วว่า ท่านต้องกลับไปพัฒนาเรื่องศาสนาที่บ้านเกิดของตน เนื่องด้วยสมัยนั้น ชาวปัตตานียังมีความเชื่อเรื่องศาสนาที่คลาดเคลื่อนกับหลักศรัทธาที่ถูกต้องอยู่อีกมาก ประกอบด้วยขณะที่ท่านกำลังจะจบการศึกษานั้น เพื่อนของท่านคือคุณอิสมาอีล อุมร์ ซึ่งเป็นชาวมลายูเซีย ได้ให้ท่านไปหาอาจารย์ของท่านคนหนึ่ง คือเชค อัลญาลาลีย์ ด้วยว่าเชคต้องการบริจาคเงินสำหรับผู้ที่ จะทำการตะอวะฮฺในภูมิภาคต่างๆ เมื่อท่านได้ไปหาเชคพร้อมทั้งอธิบายความตั้งใจของตนแล้ว ปรากฏว่าได้รับความพอใจจากเชคเป็นอย่างมาก ท่านจึงพาเชคกลับมาจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อดูสถานที่ที่จะเปิดโรงเรียนในอุดมคติของท่าน ซึ่งที่ดินนั้นส่วนหนึ่งได้รับบริจาคจากลูกศิษย์ที่อยู่ที่มัทกะฮฺ (ยาวาเฮ บูงอตาหยง สัมภาษณ์ ,2 พฤศจิกายน 2549)

เมื่อการดำเนินงานก่อสร้างโรงเรียนได้ระยะหนึ่ง ท่านจึงกลับมาพัฒนาและฟื้นฟูโรงเรียนอิสลาฮียะห์ เป็นโรงเรียนที่เน้นการตรึงบิยะฮฺเยาวชนเป็นหลัก

ปะอิเซีย อาเย (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวถึงสาเหตุของการเลือกหมู่บ้านนัดโต๊ะโมงและโรงเรียนอิสลาฮียะห์เป็นสถานที่ตะอวะฮฺคนหนุ่มสาวนักเรียนระดับมัธยมศึกษาว่า “การตะอวะฮฺของท่านแรกๆนั้น ญาติๆส่วนใหญ่รวมถึงชาวบ้านบางส่วนมีความเห็นให้ท่านเข้ามาดูแลและฟื้นฟูเรียกความศรัทธาให้กับโรงเรียนอิสลาฮียะห์เดิม ซึ่งลูกศิษย์ลูกหาเหลือยิ่งน้อยลงทุกปี แต่ก็มีญาติๆบางคนก็ไม่เห็นด้วย ด้วยตักศิรของอัลลอฮฺตะอวาลา ทำให้มัตส่วนใหญเห็นชอบให้ท่านเข้ามาฟื้นฟูเรียกศรัทธากลับคืนมาได้ ”

อับดุลฆอนีย์ กอและ (สัมภาษณ์ , 14 สิงหาคม 2549) “เป้าหมายการเปิดโรงเรียนอิสลาฮียะห์ ต้องการผลิตลูกศิษย์ให้เป็นมุสลิมที่เพียบพร้อมในทุกด้าน ทุกการดำเนินชีวิตให้เจริญรอยตามสุนนะฮฺของท่านเราะฮูล ﷺ โดยมีกฎเกณฑ์หลักๆ คือ เป็นนักเรียนประจำ แวดล้อมด้วยบรรยากาศอิสลาม ”

กอรีเยาะห์ ยานยา (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับนโยบายและปรัชญาโรงเรียนของท่านว่า “ท่านมีปรัชญาโรงเรียนว่า ยึดมั่นในศรัทธา แรงแกล้าด้วยความรู้ เชิดชูการปฏิบัติ ยืนหยัดการเผยแพร่ แนวเน้นการเสียสละ ซึ่งพบว่า ท่านให้นักเรียนเรียนรู้คู่กับการปฏิบัติ เช่น สอนเกี่ยวกับอักษรเจ้าเข็น ก็ให้นักเรียนปฏิบัติทั้งเจ้าเข็น สอนเรื่องการแต่งกายอิญาบก็ให้นักเรียนปฏิบัติทันที รวมถึงการละหมาดตะฮัจญุด การละหมาดตะรอเวียห์ การเอี้ยะติกาฟ ท่านบอกว่าอัลกุรอานเป็นหัวใจหลักที่จะทำให้บุคคลเข้าใจและซาบซึ้งในศาสนา ท่านก็ให้ความสำคัญทันที โดยแยกจากการสอนวิชาสามัญ ศาสนา และมีการสอนอัลกุรอานแยกห้องต่างหาก มีผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับอัลกุรอานเป็นการเฉพาะ”

ปะอิเซีย อาเย (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) “ ท่านให้ความสำคัญกับวิชาอัลกุรอานเป็นอันดับแรก โดยเฉพาะนักเรียนชั้นเก่า (ระดับ 2 ชานาเวีย) อย่างน้อยต้องจบอัลกุรอานฮาละเกาะฮุฮา หากนักเรียนไม่ผ่านอัลกุรอาน วิชาอื่นก็ถือว่าไม่ผ่านด้วย”

พร้อมกันนั้น ท่านได้เปิดมัจลิสตะฟีกกุสุฟิดดิน เป็นมัจลิสการสอนคล้ายกับการสอนของท่านที่มักกะฮุ คนที่มาเรียนส่วนใหญ่จะเป็นวัยกลางคน วัยทำงาน และคนแก่คนเฒ่าที่ยังพอมิแรงอยู่บ้าง คนหนุ่มสาวก็มีบ้างเป็นจำนวนหนึ่ง สถานที่สอนก็คือ มัสยิดเอียะฮุดาคลุมุสลิสัน ซึ่งอยู่ในบริเวณโรงเรียนนั่นเอง ดังนั้นระหว่างมัจลิสตะฟีกกุสุฟิดดินกับโรงเรียนอิสลาฮียะห์จึงมีความผูกพันรู้กันในแง่ของประชาชน คือ ผู้ปกครองของนักเรียนโรงเรียนอิสลาฮียะห์นั้น มักมาหาลูกของตนเมื่อวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันที่สอนบรรยายของมัจลิสตะฟีกกุสุรูปแบบการสอนที่มัจลิสตะฟีกกุสุฟิดดินก็มีส่วนคล้ายกับมัจลิสการสอนของท่านที่มักกะฮุ มีวิชาที่สอนที่แน่นอน ประกอบด้วย วิชาตัฟซีร หะดีษ อะกีดะฮุ ข่าวด้านการณปัจจุบัน เป็นเนื้อหาหลัก และวิชาอื่นๆก็มักจะอธิบายเพิ่มเติมจากวิชาตัฟซีรและหะดีษ เช่นวิชาฟีกุ เป็นต้น

นอกเหนือจากเป้าหมายจะเปิดโรงเรียนสอนในอุดมคติแล้ว ท่านยังได้ทำงานและทำการสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลา

อิสมาอีล ลุตฟี จะปะกียา (สัมภาษณ์ , 18 มีนาคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับการวางแผนจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามยะลาว่า “ การเปิดวิทยาลัยอิสลามยะลานั้น เป็นโครงการของหลายๆคน หนึ่งในนั้นก็มิผม มี ดร.ญูฮาด ดร.อับดุลฮาติม ดร.อิสมาแอล อาลี ซึ่งแนวคิดนี้มีตั้งแต่พวกเรากำลังศึกษาอยู่ที่ซาอุดีอาระเบีย ส่วน ดร.อะฮฺมัด อุมร์ กำลังศึกษาอยู่ที่มาเลเซีย ”

อาหมัดอุมาร์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “ ผมรู้จักกับ ท่านญูฮาด เป็น มุฮัมหมัด เมื่อท่านกลับจากประเทศซาอุดีอาระเบีย ตอนนั้นท่านได้ให้ความ ร่วมมือในโครงการจัดตั้งวิทยาลัยอิสลามยะลา และได้รับตำแหน่งเป็นหัวหน้าสาขาวิชาอูศูลุด ดีน เพราะท่านจบสายหะดีษมาโดยตรงและเป็นคนที่มีความรู้เกี่ยวกับสุนนะฮ์ได้ชัดเจน ท่าน ได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าสาขาวิชาก่อนที่จะทางวิทยาลัยจะได้รับการอนุมัติ นอกจากนี้ เป็น หัวหน้าสาขาวิชาแล้ว ทางวิทยาลัยได้จัดให้มีกรรมการชุดหนึ่งเพื่อทำหลักสูตรอูศูลุดดีนและชะ รีอะฮ์ เพราะยังไม่มีหลักสูตรเป็นการเฉพาะ และท่านได้ดูแลหลักสูตรอูศูลุดดีน ”

เกี่ยวกับการทำงานและการสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลานั้น ท่านก็ได้หารือใน ที่ประชุมโรงเรียนเพื่อขอความเห็นชอบว่า ท่านควรจะไปสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลาได้ หรือไม่ ถือได้ว่า ท่านได้แสดงตัวอย่างของมารยาทของผู้บริหารที่ดีเป็นอย่างมาก กล่าวคือ หาก ท่านไม่ขอหารือในที่ประชุมก็ถือเป็นสิทธิ์ของท่านในการตัดสินใจต่างๆอยู่แล้ว แต่ท่านให้ ความสำคัญกับการประชุมเป็นอย่างมาก เพื่อให้การทำงานลุล่วงสำเร็จเรียบร้อยด้วยดี

ปะอิชีย อาเย (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวถึงเรื่องดังกล่าวว่า “ท่าน เป็นคนที่ให้ความสำคัญกับการประชุมเป็นอย่างมาก และท่านเองจะปฏิบัติอะไรก็ตามที่ ประชุมเป็นหลัก แม้จะมีบางครั้งที่ท่านเห็นเป็นอย่างอื่นก็ตาม อย่างการไปสอนของท่านที่ วิทยาลัยอิสลามยะลา ท่านก็นำเข้าเป็นวาระพิจารณาในที่ประชุม การวางกฎระเบียบของ โรงเรียนทุกอย่างท่านก็ใช้การประชุม และเมื่อมีมติจากที่ประชุมท่านก็ยอมรับ หากมีอะไรต้อง แก่ใจ ท่านก็ใช้การประชุม เวลาจะรับรองมติที่ประชุมครั้งที่แล้ว ท่านก็ให้ผู้เข้าร่วมประชุมอ่าน อย่างละเอียด หากเขียนตก หรือไม่เข้าใจข้อความก็ให้แก้ทันที เป็นการทำงานที่มีระเบียบมาก”

ท่านได้ทำการสอนทั้งที่โรงเรียนอิสลาฮียะห์ มัจลิสตะฟักกูฮู วิทยาลัย อิสลามยะลา มัจลิสอิลมียะห์ที่ปารามิเตในเวลาเดียวกัน นอกเหนือจากนี้ท่านก็ได้ไปบรรยาย ตามสถานที่ต่างๆ ซึ่งหัวข้อที่ท่านถนัดมากที่สุด คือ อะกิดะฮ์อะสละฟั ตัฟซีร หะดีษ และการ วิเคราะห์ข่าวสาร

อิสมาอีล ลุตฟี จะปะกียา (สัมภาษณ์ , 18 มีนาคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับการ สอนและการปฏิบัติตนของท่านว่า “เป็นคนที่เน้นเรื่องสุนนะฮ์เป็นอย่างมาก การปฏิบัติของ ท่านกล่าวได้ว่าเกือบทุกอย่างนั้น เน้นสุนนะฮ์ เมื่อรู้สิ่งใดท่านจะกระตือรือร้นนำไปสอนให้ลูก ศิษย์และคนรอบข้าง พร้อมทั้งท่านเป็นนักปฏิบัติด้วย ”

อามีเนาะ ตูแกมะ (สัมภาษณ์ , 25 มกราคม 2550) กล่าวถึงวิชาการสอนที่ท่านถนัดมากที่สุดว่า “ ท่านเป็นคนที่มุ่งมั่น มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในตัวเอง เวลาสอนที่มีจิตสตะฝึกกฐุ ท่านมักเน้นการเมืองการปกครอง คำพูดคำจาของท่านก็ฉลาดฉลาดไม่มีอาการเกรงกลัวใดๆ เวลาท่านสอนเรื่องใดๆก็มักนำมาเปรียบเทียบกับสภาพสังคมในปัจจุบัน ทำให้คนฟังเข้าใจเนื้อหาของท่านเป็นอย่างดี เวลาท่านสอนเนื้อหาตีฟิซึรหรือหะดีษก็จะมี การเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น”

ถึงแม้ว่าการสอนของท่านคุณเน้นการเมืองการปกครอง แต่หัวใจหลักในงานคะวะฮ์คือ การกลับไปสู่สังฆกรรมแห่งอัลกุรอานและอัลหะดีษ มัสลัน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงงานคะวะฮ์ของท่านด้านอัลกุรอานและหะดีษว่า “ การสอนของท่านเน้นตีฟิซึรกับหะดีษ สมัยที่ผมเรียนนั้น เรียนตีฟิซึร ฟิซึลาติลกุรอาน และท่านเป็นคนที่ให้ความสำคัญด้านหะดีษ เพราะตอนนั้นท่านกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาเอกด้านหะดีษ รูปแบบการสอนของท่านเป็นการใช้ภาษาแบบชาวบ้าน เป็นการรวมภาษาของชาวตำบลยะหารวมกับคันหยงลูโละ ชาวบ้านสมัยนั้นมักนิยมการบรรยายของท่านมาก เพราะชาวบ้านเข้าใจง่าย การยกตัวอย่างก็ยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นรอบตัว ตัวอย่างเหตุการณ์รอบสมัย ที่ผมจำก็มีอยู่คำหนึ่งที่จำทุกวันนี้ คือ ในสมัยนั้นมีโครงการเร่งรัดพัฒนาชนบท คำย่อว่า รพช. ท่านก็แทรกในเนื้อหาบรรยายว่า ตอนนีเราต้องมี รพช. คือ การเร่งรัดพัฒนาประชาชน”

ในมุมมองของ อิสมาอีล ลุดฟีย์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 18 มีนาคม 2550) นั้น มองว่า การสอนของท่านเน้นวิชาหะดีษเป็นหลัก โดยกล่าวว่า “ การสอนของท่านเน้นหะดีษเป็นหลัก เน้นมันฮัจสะลัฟ วิธีการสอนของท่านนั้นเป็นการอธิบายอย่างละเอียดรอบคอบจับทุกประเด็นทุกเนื้อหา จะะลิกในแต่ละหัวข้อ ”

ในด้านการสอนนอกจากที่ได้กล่าวข้างต้น ท่านได้เป็นอาจารย์พิเศษสำหรับนักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (ญูฮาด มุฮัมหมัด , 2545 : 6)

ตารางที่ 5 ตารางแสดงตำแหน่งหรือหน้าที่ของผู้นำฮาด เป็น มุฮัมหมัด

ปีที่สอน	ตำแหน่งหรือหน้าที่รับผิดชอบ	สถานที่สอน
พ.ศ. 2520-2532	อาจารย์อาสาสมัครสอนอิสลามศึกษา	มัสยิดและดินแดนหะรอม อันศักดีลีทเมืองมักกะฮ์
2533-2540	อาจารย์ประจำโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลาม	ณ โรงเรียนอิสลาฮียะห์ อ.เมืองยะลา
พ.ศ. 2533-2542	อาจารย์สอนประจำสัปดาห์ (มัจลิสอัสตะฟุกกุสฟูดีน)	ณ มัสยิดอิดาอูลมุสลิมีน
1 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 จนกระทั่งท่าน กลับสู่ความเมตตา ของอัลลอฮ์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาอูศูลุดดีน (หลักการศาสนาอิสลาม)	วิทยาลัยอิสลามยะลา อ.เมือง ยะลา
พ.ศ. 2540	อาจารย์พิเศษนักศึกษาระดับปริญญาตรี	วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี
พ.ศ. 2541 จนกระทั่ง ท่านกลับสู่ความ เมตตาของอัลลอฮ์	อาจารย์พิเศษโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา อิสลาม	โรงเรียนอิสลาฮียะห์ อ.เมือง ยะลา
พ.ศ. 2542 จนกระทั่ง ท่านกลับสู่ความ เมตตาของอัลลอฮ์	อาจารย์สอนประจำสัปดาห์ (มัจลิสุลอิม)	มัสยิดอัสตันมียะห์ วิทยาลัยอิสลามยะลา
พ.ศ. 2543 จนกระทั่ง ท่านกลับสู่ความ เมตตาของอัลลอฮ์	อาจารย์พิเศษนักศึกษาหลักสูตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา	วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

แหล่งที่มา : ผู้นำฮาด เป็น มุฮัมหมัด 2545 : 9 - 10

3.3.4 การคะอะฮ์ด้านงานเขียน

3.3.4.1 งานเขียนที่พิมพ์เป็นรูปเล่ม

เนื่องจากท่านเป็นคนที่มีความละเอียดอ่อนเป็นอย่างมาก ในด้านงานเขียนจึงมักไม่ปรากฏงานเขียนที่เป็นรูปเล่มที่แน่นอน เท่าที่ผู้วิจัยค้นพบงานเขียนที่ปรากฏเป็นรูปเล่มคือ หนังสือ ‘I’tika>f di taufiq Allah Lailatuqadr เป็นหนังสืออธิบายความรู้อิสลามเล่มที่ 12 พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1980 ฮ.ศ. 1400 แต่ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ เขียนด้วยภาษามลายูอักษรยาวี เนื้อหาทั้งหมดมี 68 หน้า กระดาษ B5 แนวนอน ข้างในบรรจุเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเอี้ยะติกาฟ ซึ่งท่านได้นำเสนอในบทนำว่า สาเหตุที่เขียนหนังสือเล่มนี้ เพราะประชาชาติอิสลามในยุคนี้มีจำนวนมากขึ้นทุกปี แต่การกลับไปสู่สุนนะฮ์ของท่านเราะฮูล ﷺ ก็ค่อยๆ จางหายไปทีละเล็กละน้อย ในความเป็นจริงแล้ว เอี้ยะติกาฟเป็นสุนนะฮ์ของท่านเราะฮูล ﷺ ที่ท่านไม่เคยละทิ้ง แต่สุนนะฮ์นี้ไม่ค่อยเป็นที่รู้จักและปฏิบัติของคนมลายูปัตตานี ด้วยความสำคัญของเอี้ยะติกาฟนี้เอง อุลามานอิสลามต่างให้ความสำคัญและบรรจุเนื้อหาไว้ในหนังสือต่างๆ อุลามานอ์ฟซีรเองก็ได้บรรจุเนื้อหาเอี้ยะติกาฟ เมื่ออธิบายอายะฮ์อัลกุรอานที่อัลลอฮ์ ﷻ ได้กล่าวไว้ว่า

﴿ وَلَا تُبَشِّرُوهُ ۖ وَآتَتْهُم مِّنْكَ فُتُورًا فِي الْمَسْجِدِ ﴾

(187 :)

ความว่า “ ... และพวกเจ้าจงอย่าสมสู่กับพวกนาง ขณะที่พวกเจ้าเอี้ยะติกาฟอยู่ในมัสยิด ”

(อัลบะเกาะเราะฮ์ : 187)

และอุลามานอ์ฟซีรก็อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวข้องกับเอี้ยะติกาฟเมื่ออธิบายสูเราะฮ์อัลเกาะดร์ นอกจากนี้แล้วก็มีอุลามานอ์หะดีษที่รวบรวมหะดีษเกี่ยวข้องกับเอี้ยะติกาฟ และนักอธิบายหะดีษก็ได้อธิบายเกี่ยวกับเอี้ยะติกาฟไว้อย่างชัดเจน อุลามานอ์ฟกีฮ์เองก็ได้บรรจุเนื้อหาเอี้ยะติกาฟไว้ในหนังสือฟิกฮ์ โดยตั้งเป็นหัวข้อใหญ่หัวข้อหนึ่ง และอุลามานอ์ตะชะวาฟก็ได้ให้ความสำคัญกับเอี้ยะติกาฟนี้ด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้แล้วท่านยังได้ให้คำนิยามเอี้ยะติกาฟว่า หมายถึง การพำนักอยู่ในมัสยิด โดยมีเงื่อนไขที่ชัดเจน หากเป็นเอี้ยะติกาฟในช่วงสิบวันสุดท้ายของเดือนรอมฎอนก็มี

การกำหนดเวลาที่ชัดเจน มีอิบาดะฮ์ต่างๆที่กระทำอยู่ในช่วงเอียะติกาฟ เช่น การซิกรุลลอฮ์ (การรำลึกถึงอัลลอฮ์) การละหมาดญะมาอะฮ์ การละหมาดกียามุลลัยล (ยามค่ำคืน) การอิศติฆฟาร (ขอภัยโทษจากอัลลอฮ์) การอ่านอัลกุรอาน การฟังการบรรยายธรรม เป็นต้น

เท่าที่ผู้วิจัยค้นพบงานเขียนเป็นหนังสือที่จัดพิมพ์เป็นรูปเล่มอย่างชัดเจนก็มีหนังสือ 'Tika> di taufiq Allah Lailatuqadr เล่มนี้เพียงเล่มเดียวเท่านั้น หากแต่บทความของท่านที่ได้รับการตีพิมพ์ เช่น หัวข้อ Analisa Baru Terhadap 'Ulum Hadith ถูกพิมพ์รวมเล่มในหนังสือ Hadith : Panduan Takhrij dan Analisa จัดพิมพ์โดย Majlis/Jabatan Agama Islam Melaka เมื่อปีค.ศ. 1997 บทความของท่านปรากฏอยู่ในหน้า 64 -85 เนื้อหาบทความนี้พูดถึงระดับของหะดีษซึ่งเป็นแหล่งอ้างอิงรองลงมาจากอัลกุรอาน ซึ่งได้ถูกบันทึกไว้โดยบรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านเราะสูล ﷺ ในสมัยที่ท่านเราะสูล ﷺ ยังมีชีวิตอยู่ และได้อธิบายถึงอุลามาอ์อัลมุตะกอดดีมูน (อุลามาอรุ่นก่อน) และอัลมุตะอักกีรูน (อุลามาอรุ่นหลัง) พร้อมทั้งการกำหนดความเป็นอุลามาอ์มุตะกอดดีมูนและมุตะอักกีรูนด้วย

3.3.4.2 งานเขียนในรูปแบบวารสาร

นอกจากนี้ยังมีวารสารอัลหุคัยที่ออกรายสัปดาห์สำหรับมั้จลิสตะฟีกกุสุฟิดดิน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมมาทั้งหมด 12 ฉบับ ฉบับแรกสำหรับสอนวันที่ 2 พฤษภาคม 2539 ซึ่งวารสารอัลหุคัยฉบับแรกนี้ออกมาหลังจากที่ท่านได้สอนที่มั้จลิสตะฟีกกุสุฟิดดินมาแล้ว 6 ปี ด้วยคำเรียกร้องของลูกศิษย์ของท่าน เนื้อหาในวารสารเล่มนี้พูดถึงหะดีษว่าด้วย Hala>wat al-I@ma>n (ความหวานน้ำของอิหม่าม) ด้วยการยกหะดีษมาหนึ่งบท แล้วอธิบายความหมายหะดีษ พร้อมด้วยริฎาล (นักราชาน) หะดีษด้วย ถือได้ว่าท่านมีความถนัดในการนำเสนอหะดีษเป็นอย่างมาก ฉบับที่ 2 สำหรับสอนวันที่ 8 มิถุนายน 2539 ได้อธิบายประวัติของอิหม่ามอัลบุกอริย์ และการเขียนหะดีษของท่านในเศาะหึอัลบุกอริย์ ฉบับที่ 3 สำหรับสอนวันที่ 16 มิถุนายน 2539 เนื้อหาต่อเนื่องจากฉบับที่ 2 คือเป็นเรื่องที่ท่านอิหม่ามอัลบุกอริย์ถูกกล่าวหาในเรื่อง “การกล่าวด้วยอัลกุรอาน” ฉบับที่ 4 สำหรับสอนวันที่ 26 มิถุนายน 2539 เป็นการอธิบายประวัติของอิหม่ามมุสลิมและการเขียนหะดีษของท่านที่ปรากฏในเศาะหึหุสลิม ฉบับที่ 5 สำหรับสอนวันที่ 7 กรกฎาคม 2539 ได้อธิบายต่อเนื่องเกี่ยวกับอิหม่ามมุสลิม ฉบับที่ 6 สำหรับสอนวันที่ 14 กรกฎาคม 2539 เป็นการอธิบายประวัติของอิหม่ามอันนะซาอีย์และการเขียนหะดีษของท่านที่ปรากฏในสุนันอันนะซาอีย์ ฉบับที่ 7 สำหรับสอนวันที่ 24 กรกฎาคม

2539 เป็นการอธิบายประวัติของอิหม่ามอะหมัด อิบน์ฮัมบัล และการเขียนหะดีษของท่าน ตามที่ปรากฏในมุสนัดอะหมัด ฉบับที่ 8 สำหรับสอนวันที่ 4 สิงหาคม 2539 เป็นการอธิบาย ต่อเนื่องเกี่ยวกับหะดีษของอิหม่ามอะหมัด ฉบับที่ 9 สำหรับสอนวันที่ 11 สิงหาคม 2539 และ ฉบับที่ 10 สำหรับสอนวันที่ 25 สิงหาคม 2539 เป็นการอธิบายประวัติของอิหม่ามดิรมิซีย์และการเขียนหะดีษของท่านที่ปรากฏในสุนันอัตติรมิซีย์ ฉบับที่ 11 สำหรับสอนวันที่ 1 กันยายน 2539 และฉบับที่ 12 สำหรับสอนวันที่ 8 กันยายน 2539 เนื้อหาได้พูดถึงสภาพการณ์ในสมัย อุลามาอฺหะดีษ

อนึ่ง วารสารอัลหุคัยนั้นผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า อาจจะมีจำนวนมากกว่านี้ แต่เท่าที่ผู้วิจัยค้นพบมีเพียงแค่นี้เท่านั้น และเป็นที่น่าสนใจว่า วารสารบางฉบับนั้นระยะห่างจากฉบับถัดไปเป็นสัปดาห์หรือหลายสัปดาห์ เพราะฉะนั้นเนื้อหาเดิมที่ท่านสอนยังไม่หมด ท่านก็ยกยอดไปสอนในสัปดาห์ถัดไป เพื่อให้เนื้อหายังคงต่อเนื่องกัน และในทำวารสารบางฉบับก็มีข่าวคราวโลกปัจจุบัน หรือข่าวในพื้นที่ หรือเนื้อหาในเชิงฟิสิกเรอะสุประกอบอยู่ด้วย

3.3.4.3 งานเขียนสำหรับเป็นหลักสูตรการสอนที่มัจลิสอัลอิลมีย์

ส่วนหนังสือที่ท่านเขียนและใช้สำหรับสอนสำหรับมัจลิสอัลอิลมีย์ ปารามิเต คือ Syarh Bulu>gh Al-Mara>m min adillat al-Ahka>m พิมพ์ที่ บริษัทนันทชาพับลิชชิ่ง จำกัด จัดพิมพ์โดย โครงการทุนสนับสนุนการวิจัยและแต่งตั้ง วารสารวิทยอิสลามยะลา เมื่อปี ค.ศ. 2000 เป็นหนังสือเล่มแรกสำหรับสอนที่มัจลิสอัลอิลมีย์ ปารามิเต เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้คือ หะดีษอะสุกาม ท่านใช้รูปแบบในการเขียนหนังสือเล่มนี้คือ การนำมะดัน (ด้วบท) หะดีษจาก ต้นฉบับหนังสือ Bulu>gh Al-Mara>m min adillat al-Ahka>m ของ al-Ha>fiz Ibn Hajar al-‘Asqala>ni@ แล้วนำมาใส่สระ พร้อมตีกรอบหะดีษให้เห็นชัดเจน ท่านตั้งหัวข้อหะดีษให้เหมาะสมกับด้วบทและใส่หมายเลขหะดีษ ถอดความหะดีษเป็นภาษามลายูตัวอักษรยาวี ตามด้วยตักริซหะดีษดังกล่าว จากนั้นก็อธิบาย ให้ความกระจ่าง ข้อคิดเห็น ข้อสังเกต สาเหตุของหะดีษ เริ่มบทแรกด้วย Kita>b al-T}ah}a>rat (บทว่าด้วยความสะอาด) หัวข้อ น้ำ ซึ่งมีหัวข้อย่อย ประกอบด้วย ความสะอาดของน้ำทะเลและการอนุมัติสัตว์ทะเล ความสะอาดของน้ำที่ไม่ได้ทำให้นะญิส น้ำนิ่งและข้อห้ามของมัน การอาบน้ำจากน้ำอาบของคนอื่น นะญิสการเลียของสุนัข ความสะอาดของแมว น้ำปัสสาวะในมัสยิด สี่อย่างที่ทะเลาล แผลงวันตกใน

อาหารหรือเครื่องดื่ม อวัยวะสัตว์ที่ถูกตัดจากร่างกายของมัน (ขณะยังมีชีวิตอยู่) ซึ่งรูปแบบในการเขียนก็จะเป็นมาตรฐานเดียวกันตั้งแต่หัวข้อแรกจนถึงหัวข้อสุดท้าย

3.3.4.4 ตำราสำหรับเป็นหลักสูตรการสอน

ถึงแม้ว่าท่านจะไม่ค่อยมีเวลาสำหรับงานเขียนเท่าใดนัก แต่ผู้วิจัยยังพบตำราหลายเล่มที่ท่านแต่งโดยรวบรวมเล่มเป็นหลักสูตรที่ใช้สอนสำหรับนักเรียนโรงเรียนอิสลาฮียะห์ และนักศึกษาวิทยาลัยอิสลามยะลา เช่น

1) คู่มือ Mudhakkirat Fi ‘Ilm Usululfiqh พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1996 มีจำนวน 50 หน้ากระดาษ B5 เป็นคู่มือสำหรับการเรียนการสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลา เนื้อหาประกอบด้วย 3 บท บทแรกและบทที่ 2 เป็นการกล่าวถึง ความหมายของความรู้ (Al-‘Ilm) ชื่อที่ให้ความหมายใกล้เคียง ผลที่ได้จาก Al- ‘Ilm เป้าหมายและประโยชน์ของมัน รวมถึงกฎเกณฑ์ว่าด้วยความรู้และการแสวงหา บทที่ 3 ถึงข้อแตกต่างของความรู้ (Al- ‘Ilm) ระหว่างความรู้ด้านฟิกฮฺ และ เกาะวาอิดฟิฮฺียะฮฺ บทสุดท้ายเป็นการกล่าวถึงวิวัฒนาการของความรู้ อูศูลุลฟิกฮฺ ตั้งแต่สมัยท่านเราะฮูล ﷺ สมัยเศาะหาบะฮฺ رضي الله عنهم สมัยตาบิอิน และสมัยตาบิอิตาบิอิน

2) คู่มือ Mudhakkirat Usululfiqh Bab al-‘Am wa al-Khas ไม่ระบุปีที่พิมพ์ มีจำนวน 17 หน้ากระดาษ ครึ่ง A4 เป็นคู่มือสำหรับวิชาอูศูลุลฟิกฮฺที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนที่โรงเรียนอิสลาฮียะห์ ที่กล่าวถึงอัลอามและอัลคอสสำหรับอูศูลุลฟิกฮฺ

3) คู่มือที่เกี่ยวข้องกับประวัติและหะดีษของ Imam al- Tarmizi@y ไม่ระบุปีที่พิมพ์ มีจำนวน 19 หน้ากระดาษ ครึ่งA4 เป็นต้น บทแรกเป็นการกล่าวถึงชีวประวัติของอิมามตริมิซีย์ ทั้งชื่อเต็ม ปีที่เกิด สถานที่เกิด การศึกษาหาความรู้ อาจารย์และลูกศิษย์ การท่องจำ การเสียชีวิต บทที่ 2 ได้กล่าวถึงหนังสือหะดีษของอิมามตริมิซีย์ แนวทางการเขียนหะดีษ รูปแบบหะดีษ ระดับของหะดีษ รวมถึงการเปรียบเทียบหะดีษของอิมามตริมิซีย์ กับ อานูดาอูด และอันนะสาอีย์

2) Satu Penilaian Terhadap Jalan Aqidah as-Salaf dan al-Khalaf
 ในสัมมนาวิชาการ Muktamar Pandangan Aqidah Beberapa Ulama Ahlus sunnah wal
 jamaah , Badan Perkhidmatan Penerangan Islam , Selangor dan Persekutuan จัดขึ้น ณ
 U.T.M. รัฐกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ในวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1996 เป็นเอกสาร
 ประกอบงานสัมมนาเขียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน มีเนื้อหาทั้งหมด 8 หน้ากระดาษ A4 เป็น
 การอธิบายขยายความและทำความเข้าใจกับคำกล่าวที่ว่า

"

"

ความว่า “แนวทางสะลัฟปลอดภัยกว่า และแนวทางเคาะลัฟรอบรู้กว่า”

โดยท่านได้สรุปในเอกสารชุดนี้ว่า คำกล่าวดังกล่าวหรืออาจมีที่กล่าวเพิ่มว่า

"

"

ความว่า “แนวทางสะลัฟปลอดภัยกว่า และแนวทางเคาะลัฟ
 รอบรู้กว่า ล้ำลึกกว่า”

ทั้งหมดนั้นเป็นการกล่าวที่ค่อนข้างไม่ถูกต้อง ซึ่งเมื่อเอาหลักฐานจาก
 อัลกุรอานและอัลหะดีษมาอธิบายเพิ่มเติมจนเป็นที่กระจ่างชัดแล้ว ปรากฏว่า

"

"

ความว่า “แนวทางสะลัฟปลอดภัยกว่า และรอบรู้กว่า และล้ำลึก
 กว่า”

และท่านได้อธิบายต่อคำกล่าวของอิมามมาลิกที่ว่า

"

"

ความว่า “ การทรงสถิตย์ (ของอัลลอฮ์) เป็นที่รู้ (โดยทั่วกัน) และรูปแบบ (การทรงสถิตนั้น) ไม่เป็นที่รับรู้ และการศรัทธาคือ สิ่งนั้นเป็นวาญิบ และการสอบถามเกี่ยวกับสิ่งนั้นเป็นอุตริกรรม”

ซึ่งมีบางคนได้กล่าวว่า ชาวสะลัฟ เป็น Al-Tafwidh หรือ Al-Mufawwidh นั้น เป็นคำกล่าวที่ไม่ถูกต้อง เนื่องจากแนวทางสะลัฟนั้นรอบรู้ในเรื่องคำต่างๆ ในอัลกุรอาน และอัลหะดีษ แต่ที่ชาวสะลัฟไม่อธิบายเพิ่มเติมก็คือ ในเรื่องคุณลักษณะชื่อและสีฟัดของอัลลอฮ์เท่านั้น

3) Dakwah Salafi : Sutu Gerakan Amal Islami di Thailand dan di Fattoni ในสัมมนาวิชาการ Perhimpunan Muhammadiyah 40 Tahun . จัดขึ้น ณ องค์กรมุฮัมมะดียะฮ์ ประเทศสิงคโปร์ ระหว่างวันที่ 24-25 ธันวาคม ค.ศ. 1997 เป็นเอกสารประกอบงานสัมมนาเขียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน มีเนื้อหาทั้งหมด 5 หน้ากระดาษ A4 เนื้อหาที่กล่าวถึงเกี่ยวข้องกับความหมายของสะลัฟทั้งทางด้านภาษาและวิชาการ ซึ่งอุลามาอได้ให้คำจำกัดความสะลัฟทางด้านวิชาการ 3 ทศนะด้วยกัน ทศนะแรกให้ความหมายว่า คือ บรรดาเศาะหาบะฮ์ของท่านเราะซูล T เพราะพวกเขาใกล้ชิดกับท่านเราะซูล T มากกว่าคนอื่นๆ ในช่วงเวลาอื่นๆ ทศนะที่สองให้ความหมายว่า คือ บรรดาเศาะหาบะฮ์และตาบิอิน แต่ทศนะที่น่าจะถูกต้องและได้รับการยอมรับ คือ หมายถึงบรรดาผู้ที่อยู่ในช่วงสามทศวรรษของอิสลามประกอบด้วยเศาะหาบะฮ์ ตาบิอิน และตาบิอุตาบิอิน ด้วยหลักฐานจากหะดีษที่ว่า

1"

"

¹ บันทึกโดย al-Bukha>ri@ 2000 : 2652 , 3651 , 6429 , 6658 .

ความว่า “ มนุษย์ที่ดีที่สุด คือ (มนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ใน) ศตวรรษ
 ของฉัน แล้วบรรดาผู้ที่ต่อจากเขา (ศตวรรษต่อจากนั้น) แล้ว
 บรรดาผู้ที่ต่อจากเขา (ศตวรรษต่อจากนั้น)”

และท่านยังได้อธิบายคำที่ให้ความหมายเดียวกันหรือใกล้เคียงกับสะลัฟ เช่น
 Ahl al-Hadi<th หรือ Ahl al-A@tha<r เพราะพวกเขาให้ความสำคัญกับหะดีษของท่านเราะ
 สูด T ในทุกๆด้าน และเจริญรอยตามสังฆกรรมทั้งที่แข็งและที่ล้น (Na<s}ir al-‘Aql , n.d. : 15)
 อีกทั้งศึกษาค้นคว้า แยกแยะ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหะดีษของเศาะหาบะฮ์ที่ไม่บิดเบือนไป
 จากหะดีษของท่านเราะสูด T C และการขนานนามว่า Ahl al-Sunnat wa al-Jama<‘at เพราะ
 ญะมาอะฮ์คือการรวมตัวกันตรงข้ามกับคำว่าแตกแยก ” (Ibn Taymiyat , n.d. : 3/157)
 บางครั้งมีการเรียกขานว่า Ahl al-Sunnat โดยไม่มีคำว่า al-Jama<‘at ต่อท้าย เพราะพวกเขา
 เป็นผู้ปฏิบัติตาม al-Sunnat อย่างเคร่งครัดและหลีกเลี่ยงจากการอุตริกรรมทั้งปวง

4) Mana>hij al-Ta‘li@m al-Islami@ fi@ Thailand ในสัมมนา
 วิชาการ Al-Mu’tamar al- ‘A@lami@ li al-Ta‘li@m al-Isla>mi@ fi@ daul janub Sharqi
 Asia . จัดขึ้น ณ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ระหว่าง
 วันที่ 26-28 มิถุนายน ค.ศ. 1998 ตรงกับวันที่ 1-3 เราะบิอูลเอาวัล ฮ.ศ. 1419 เป็นเอกสาร
 ประกอบงานสัมมนาการจัดการศึกษาในแถบเอเชียอาคเนย์ เขียนเป็นภาษาอาหรับ มีเนื้อหา
 ทั้งหมด 21 หน้ากระดาษ A4 โดยได้เริ่มงานเขียนของท่านด้วยการกล่าวถึง “ Al- ‘Aulamat ”
 หรือ Qlobalization หรือให้ความหมายภาษาไทยว่า “ โลกาภิวัตน์ ” ซึ่งเป็นยุคที่ได้มี
 นักวิชาการพูดถึงมากที่สุดในปัจจุบัน เป็นยุคไร้พรมแดนในทุกๆด้าน โดยเฉพาะด้านการ
 สื่อสาร นอกจากนั้นท่านยังได้พูดถึงรูปแบบการอบรมและการสอนในอิสลาม การสอนในยุค
 การแยกการเมืองและศาสนา และได้พูดถึงการเรียนการสอนอิสลามในประเทศไทย โดย
 เริ่มต้นในรูปแบบปอเนาะ ซึ่งท่านกล่าวถึงปอเนาะว่า เป็นการสอนในรูปแบบที่มีครูหนึ่งคนทำ
 การสอนลูกศิษย์หลายคน บางครั้งก็ทำการสอนบนบดาลัย หรือบนบ้าน โต๊ะครูเอง เนื้อหาที่
 สอนก็มีตั้งแต่ อะกีดะฮ์ ฟิกฮ์ อูซูลุ้ฟิกฮ์ เกาะวาอิดฟิกฮียะฮ์ ตะเซาฟุฟ อัลลาก หลัก
 ไวยากรณ์อาหรับไม่ว่าจะเป็นนะฮ์ฮ์หรือเซาะรฟ์ โดยโต๊ะครูเป็นผู้เลือกวิชาที่จะทำการสอนด้วย
 ตัวเอง การกล่าวถึงการสอนในระบบโรงเรียน เมื่อรัฐบาลได้ให้ปอเนาะไปจดทะเบียนกับทาง
 รัฐเมื่อปี พ.ศ. 2504 และเมื่อปี พ.ศ. 2508 ทางรัฐได้กำหนดให้เปลี่ยนระบบปอเนาะเป็น

โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม และได้พูดถึงหลักสูตรและวิชาต่างๆที่เปิดสอนในระบบใหม่ ซึ่งประกอบด้วยวิชาการด้านภาษา เช่น วิชาอิมลาอฺ กิรออะฮฺ กิตาบะฮฺ มุฮาดะชะฮฺ เป็นต้น และวิชาการด้านศาสนา เช่น วิชาเตฮิคว์ ฟิคว์ อัคลาคว์ หะดีษ ตัฟซีร อัลกุรอานและตัจวีด เป็นต้น

5) Pengajian Bahasa Melayu di Fattoni ในสัมมนาวิชาการ Persidangan Antarabangsa Pengajian Melayu จัดขึ้น ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นการร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ กับองค์กรคณะกรรมการมลายูประเทศสิงคโปร์ ระหว่างวันที่ 20 – 23 มิถุนายน ค.ศ. 1999 เขียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน มีเนื้อหาทั้งหมด 25 หน้ากระดาษ A4 โดยบทแรกท่านได้กล่าวถึงปัตตานี ความเป็นมาทางด้านภาษา คำว่า Fat}ani< เป็นคำเรียกขานจากบรรดาอูลามายอ แต่เดิมมาจากคำว่า Paktani หรือ Petani แปลว่า ชาวสวน ชาวนา ชาวไร่ ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์โดยย่อ การนับถืออิสลามของคนปัตตานี บทต่อมา ท่านได้พูดถึง การเรียนการสอนภาษามลายูที่ปัตตานี โดยกล่าวว่า ภาษามลายูเคยเป็นภาษาประจำรัฐปัตตานีในอดีต แต่ในปัจจุบันการเรียนการสอนภาษามลายูกลับไม่ประสบผลสำเร็จ เห็นได้จากเยาวชนคนรุ่นใหม่ไม่ถนัดในการพูดภาษามลายู มีการพูดภาษามลายูปนกับภาษาไทย จนอาจกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มี ความหวังในการผลิตคนรุ่นใหม่ให้มีความถนัดสามารถพูด อ่าน เขียนหนังสือมลายูให้ออกมาเป็นรูปเล่ม ระบบการศึกษาแบบปอเนาะและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในปัตตานีปัจจุบันได้รับอิทธิพลและแรงกดดันทางการเมืองไทยเป็นอย่างมาก หากมองอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วพบว่า สถาบันปอเนาะหรือโรงเรียนบางแห่งกำลังจะกลายเป็นสถาบันทางธุรกิจ เป็นการทำธุรกิจอย่างหนึ่งที่หวังผลกำไรในรูปเงินทองมากกว่าผลสำเร็จจากตัวผู้เรียนซึ่งเป็นความหวังของประชาชาติมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

6) Al-Tarbiat al-Islamiyyat , Ma'hia ? ในสัมมนาวิชาการ Al-Daurat al-Shar'iyat li al-Mudarrisi wa al-Mudarrisa't bi al-Mada'ris al-Islamiyyat – bi Fat}ani@ (Janu>b Thailand). จัดขึ้นระหว่างวันที่ 12-18 สิงหาคม ค.ศ. 2001 ตรงกับวันที่ 12-18 ญะมาดีลเอาวัล ฮ.ศ. 1421 เขียนด้วยภาษาอาหรับ มีเนื้อหาทั้งหมด 14 หน้ากระดาษ A4 โดยท่านได้ให้ความหมาย ตรีบิยะฮฺทั้งทางด้านภาษาและวิชาการ ประเภทของการตรีบิยะฮฺประกอบด้วย การตรีบิยะฮฺรูฮียะฮฺ (การอบรมด้านจิตวิญญาณ) การตรีบิยะฮฺอัชชะกอฟียะฮฺ (การอบรมด้านแนวคิดทั่วไป การอยู่ร่วมกันในสังคม) การตรีบิยะฮฺตะกอศคุศิยะฮฺ (การอบรมการเฉพาะ) หรือหากแบ่งตรีบิยะฮฺอีกรูปแบบหนึ่ง ก็จะประกอบด้วย

การศรัทธาอิสลามมียะฮู คือการอบรมโดยยึดแบบอย่างจากอัลกุรอานและแนวทางของท่านเราะฮูต ﷺ และการศรัทธาอิสลามมียะฮู คือการอบรมโดยยึดแบบอย่างจากแนวคิดตะวันตกและแนวคิดการอบรมแบบปัจจุบันโดยการแยกศาสนาออกจากการเมือง เป็นต้น จุดประสงค์ของการศรัทธาอิสลามมียะฮู คือ เพื่อให้เกิดความรักต่ออัลลอฮ์ ﷻ และเกรงกลัวพระองค์ เพื่อให้เกิดความรักต่อท่านเราะฮูต ﷺ และปฏิบัติตามสุนนะฮ์ของท่าน เพื่อให้เกิดความรักเพื่ออัลลอฮ์ ﷻ และเกลียดเพื่ออัลลอฮ์ในระหว่างมนุษย์ด้วยกัน และเพื่อให้เกิดความรักในศาสนาของอัลลอฮ์และความเกลียดชังในศาสนาที่ปฏิเสธอัลลอฮ์ นอกจากนี้ ท่านยังได้พูดถึงเป้าหมายของการศรัทธาอิสลามมียะฮู 8 ประการ เช่น เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในความรักเพื่ออัลลอฮ์ เพื่อพัฒนาสู่การเป็นมนุษย์ที่ศอลิฮ์ เพื่อเป็นมนุษย์ที่รู้จักเส้นทางที่ถูกต้องต่อคำสั่งของอัลลอฮ์ เพื่อปฏิบัติอิบาดะฮ์ต่อ อัลลอฮ์ ﷻ เพียงพระองค์เดียว เพื่อเป็นเคาะลีฟะฮ์บนหน้าแผ่นดิน เพื่อทำความรู้จักระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เพื่อการตัดสินด้วยกฏชะรีอะฮ์

7) Identiti ummat Islam dan krisis Kebudayaan : Kajian khas di Patthoni ในสัมมนาวิชาการ International Conference on “Muslim dynamics and problems in Souteast Asia” จัดขึ้น ณ Pekanbaru ประเทศมาเลเซีย ในวันที่ 9 ตุลาคม ค.ศ. 2001 เขียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน มีเนื้อหาทั้งหมด 25 หน้ากระดาษ A4 เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการเป็นอยู่ของประชาชาติอิสลามและข้อขัดแย้งด้านประเพณี เป็นการศึกษาเฉพาะที่ปัตตานี โดยท่านได้เริ่มด้วยอธิบายความเป็นมาของปัตตานีทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม การเป็นอยู่ และประวัติศาสตร์อันยาวนาน และท่านได้ยกตัวอย่างข้อขัดแย้งในด้านต่างๆ เช่น ข้อขัดแย้งทางด้านเชื้อชาติ ในสมัยการปกครองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม อันเนื่องมาจากแนวคิด รัฐนิยม ด้วยการพยายามให้ประชาชนทั้งหมด ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด เชื้อชาติใดให้เป็นเชื้อชาติไทยทั้งหมด อีกทั้งให้ประเพณีของศาสนาพุทธเป็นประเพณีนิยมของชาติ ห้ามมิให้แต่งกายตามแบบฉบับของคนมลายูท้องถิ่น การยกเลิกกฎหมายอิสลามว่าด้วยครอบครัว ซึ่งเป็นกฎหมายที่ชาวปัตตานีได้ยึดถือมาช้านาน ได้สร้างความกดดันให้กับประชาชนเป็นอย่างมาก ข้อขัดแย้งด้านการนับถือศาสนา เช่น เมื่อปี ค.ศ. 1985 รัฐบาลไทยนำโดยกระทรวงศึกษาธิการมีการให้นโยบายให้ตั้งพระพุทธรูปในโรงเรียนของรัฐ ซึ่งขัดกับหลักศรัทธาของชนในพื้นที่ ข้อขัดแย้งเรื่องการแต่งอิญาบสำหรับมุสลิมะฮ์ในสถานที่ราชการ ซึ่งที่เป็นที่กล่าวขาน คือ ข้อเรียกร้องของนักศึกษามุสลิมะฮ์จากวิทยาลัยครูยะลาในปี พ.ศ.2531 ทำให้เกิดการชุมนุมแสดงข้อเรียกร้องอยู่ 2 ครั้งด้วยกัน คือ ในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2531 เกิดการชุมนุมหน้ามัสยิดกลางยะลา มีผู้ร่วมชุมนุมประมาณ 10,000 คน และระหว่างวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 2

มีนาคม ปีเดียวกัน มีผู้ร่วมชุมนุมประมาณ 20,000 คนในที่สุดการชุมนุมก็บรรลุนิติภาวะประสงค์ คือ มุสลิมจะสามารถแต่งกายฮิญาบได้ไม่ว่าในสถานที่ใดก็ตาม ข้อขัดแย้งเรื่องการศึกษา แม้กระทั่งปัจจุบัน ประกาศนียบัตรการศึกษาระดับชานาวิทย์ของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามก็ไม่ได้รับการยอมรับจากรัฐบาลไทยแต่อย่างใด

8) Konsep Asas Ilmu Hadith : Suatu Penilaian Semula ใน สัมมนาวิชาการ Seminar Serantau Pengajian Ilmu al-Qur'an dan Hadith จัดขึ้น ณ ศูนย์อิสลามของ Universiti Putra Malaysia (UPM) ประเทศมาเลเซีย ระหว่างวันที่ 12-13 สิงหาคม ค.ศ. 2002 เขียนด้วยภาษามลายูอักษรโรมัน มีเนื้อหาทั้งหมด 44 หน้ากระดาษ A4 โดยเป็นการกล่าวถึงสถานะหะดีษในอิสลาม ซึ่งอัลกุรอานเป็นผู้วางสถานะหะดีษไว้ว่า เป็นหลักฐานอ้างอิงในเรื่องศาสนาอิสลามอันดับสองรองจากอัลกุรอาน และในหะดีษเองก็ได้กล่าวไว้เช่นนั้น แท้ที่จริงแล้วหะดีษได้ถูกบันทึกไว้โดยบรรดาเศาะหาบะฮ์ตั้งแต่สมัยท่านเราะสูล T ต่อมาบรรดา تابعิอื่นก็ได้บันทึกไว้ด้วยเช่นกัน ส่วนนักบูรพาคติและบรรดาผู้ที่เป็นลูกศิษย์ต่างก็พยายามสร้างความคลางแคลงใจต่อชาวมุสลิม โดยกล่าวว่าหะดีษถูกบันทึกหลังจากทศวรรษแรกของอิสลาม ท่านกล่าวว่า หากคำกล่าวของ अबดุลเลาะฮ์ อิบน์ अबุมบารอก ที่มี ความหมายว่า อิสนาต (สายรายงาน) นั้นมาจากศาสนา หากไม่มีอิสนาต ใครๆก็สามารถพูดในสิ่งที่ตนต้องการพูด (ในเรื่องศาสนา) ดังนั้น ในสมัยปัจจุบัน ตักริฎฎ์ (การตรวจสอบหะดีษ) ถือได้ว่ามีความสำคัญเทียบเท่ากับอิสนาต การเรียนเกี่ยวกับหะดีษจำเป็นที่จะต้องรู้จัก อัลมุตะก้อดดิมน (อุลามาอรุ่นก่อน) และ อัลมุตะอักคิรุน (อุลามาอรุ่นหลัง) เพราะในด้านการให้ความหมายศัพท์วิชาการทางหะดีษย่อมแตกต่างกัน เช่น คำว่า หะดีษหะซันในความหมายของอัลมุตะก้อดดิมนไม่เหมือนกับหะดีษหะซันในความหมายของอัลมุตะอักคิรุน

ตารางที่ 6 ตารางแสดงผลงานวิชาการประเภทวิทยานิพนธ์

ที่	ปี พ.ศ.	วิทยานิพนธ์	เรื่อง	ภาษา	เสนอต่อ
1	2519	ปริญญาตรี	สังคมนิยมตามทรรศนะอิสลาม	อาหรับ	มหาวิทยาลัยอิสลาม มะดีนะฮ์ ซาอุดีอาระเบีย
2	2523	ปริญญาโท	การขอพร (จากอัลลอฮ์) ตาม ขอบเขตของอัลกุรอาน และสุนนะฮ์	อาหรับ	มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ซาอุดีอาร เบีย
3	2531	ปริญญาเอก	ศึกษาและวิจัยการรับหะดีษใน	อาหรับ	

			ชาวอิศลามุสตันด์(หะดีษที่มีในหนังสือมุสตันด์อิหม่ามอะฮฺหมัดซึ่งไม่มีในหนังสือหะดีษทั้งหก		
--	--	--	--	--	--

แหล่งที่มา : ญีฮาด เบ็น มุฮัมหมัด 2545 : 17

ตารางที่ 7 ผลงานวิชาการประเภทหนังสือ ตำรา และบทความที่ได้รับการตีพิมพ์

ที่	ปี พ.ศ.	ประเภท	เรื่อง	ภาษา	ตีพิมพ์
1	2539	บทความ	วิชาการหะดีษ ในมุมมองใหม่	มาเลเซีย	ในวารสารวิชาการหะดีษชื่อ คู่มือรับหะดีษและศึกษาวิจัย (วารสารสำนักงานกิจการ ศาสนาอิสลาม รัฐมะละกา มาเลเซีย)
2	2540	ตำรา	วิชาอุศูลุฟิคุฮ์	อาหรับ	จัดพิมพ์โดย โครงการทุน สนับสนุนการวิจัยและแต่งตำรา วิทยาลัยอิสลามยะลา
3	2541	บทความ	สังคมมุสลิม ความคงที่และ การ เปลี่ยนแปลงใน ยุคโลกาภิวัตน์	ไทย	ในวารสารรัฐสมิแล ของ มอ. ปัตตานี ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 มกราคม- เมษายน 2541
4	2542	หนังสือ	อธิบายหะดีษ บุลฆุลมะรอม	มลายู	จัดพิมพ์โดย โครงการทุน สนับสนุนการวิจัยและแต่งตำรา วิทยาลัยอิสลามยะลา
5	2543	บทความ	อิสลามศึกษา ในประเทศไทย	อาหรับ	จัดพิมพ์โดย มูลนิธิโตโยต้าแห่ง ประเทศญี่ปุ่น ใน วารสารวิชาการชื่อ อิสลาม

					ศึกษาในประเทศอาเซียน
--	--	--	--	--	----------------------

แหล่งที่มา : ญีฮาด เบ็น มุฮัมหมัด 2545 : 18

3.3.5 งานประชุมสัมมนาและศึกษาดูงาน

นอกเหนือจากงานเขียนแล้ว งานตะอวะฮฺที่ท่านได้ทำในด้านต่างๆแล้ว บทบาทงานตะอวะฮฺที่สำคัญประการหนึ่งคือ การได้รับเชิญเข้าร่วมสัมมนา หรือศึกษาดูงาน ตามเวทีต่างๆ พร้อมทั้งเป็นผู้นำเสนอหัวข้อในหลายครั้ง ที่ผู้วิจัยสามารถรวบรวมสรุปงานประชุมสัมมนาของท่านประมาณ 29 ครั้ง ซึ่งการประชุมสัมมนาของท่านอาจมากกว่าที่ผู้วิจัย ค้นพบก็เป็นได้ ผู้วิจัยขอสรุปงานประชุมสัมมนา ตามที่ค้นพบจากเอกสารทางวิชาการของท่าน แยกตามปีที่เข้าร่วมสัมมนาดังนี้

ตารางที่ 8 ตารางแสดงการเข้าร่วมประชุม สัมมนาทางวิชาการ

ที่	วันเดือนปี (พ.ศ.)	งาน	จัดโดย	หัวข้อที่ท่านนำเสนอ
	2534			
1	17- 21/10/34	สัมมนาเยาวชน มุสลิมอาเซียน	องค์กรเยาวชนมุสลิม ฟิลิปปินส์ มินดาเนา ประเทศฟิลิปปินส์	บทบาทเยาวชน มุสลิมในด้านการ ตะอวะฮฺอิสลาม
	2535			
2	25-31 /3/35	สัมมนาเยาวชน มุสลิมในกลุ่ม ประเทศอาหรับ	องค์กรเยาวชนมุสลิม เอมิเรตส์ สหพันธรัฐ อาหรับเอมิเรตส์	เยาวชนมุสลิมกับ งานตะอวะฮฺ นานาชาติ
3	7-15 /12/35	สัมมนาอิหม่าม อัลบูกอรีฮ์	ศูนย์อิสลาม กระทรวงมหาดไทย มาเลเซีย ร่วมกับ วิทยาลัย	เสาะหฺ์อิหม่ามอัลบูกอรีฮ์ วิเคราะห์ตำราต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ

			อิสลาม มหาวิทยาลัย มะลาเยา มาเลเซีย	หนังสือหะดีษเล่มนี้
4	25/12/35 – 5/1/36	สัมมนาเยาวชน มุสลิมอาเซียนใน ทวีปยุโรป	สมาคมนักศึกษามุสลิมใน ทวีปยุโรป (แฟรงฟอร์ด) ประเทศเยอรมัน	บทบาทเยาวชน มุสลิมในทวีปยุโรป และแถบตะวันตก
	2536			
5	5-15/5/36	สัมมนาเยาวชน มุสลิมกลุ่มประเทศ อาหรับ	มูลนิธิรือห์ยาอุดตุรอศ อัลอิสลามีย์ ประเทศคูเวต	บทบาทเยาวชน มุสลิม
6	28-29 /6/36	สัมมนาวิชาการ หะดีษ	สมาคมมุฮัมมะดียะฮ์ รัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย	มาเข้าใจวิชาการ หะดีษกันเถิด
7	18-21 /7/36	สัมมนาอุลามาอู (นักวิชาการ) อาเซียน	รัฐบาลซาราวัก ประเทศมาเลเซีย	บทบาทอุลามาอูใน ยุคโลกาภิวัตน์
	2537			
8	5/8/37	ประชุม คณะกรรมการ ประเมินผล ผู้เข้ารับฝึกอบรม	จังหวัดยะลา	
	2538			
9	6-10/8/38	สัมมนามุฮัมมะดียะฮ์ ครั้งที่ 43 ณ เมืองบันดาอาเชฮู	สมาคมมุฮัมมะดียะฮ์ ประเทศอินโดนีเซีย	ประวัติและคอะวะฮ์ อิสลาม ในประเทศไทย
10	9-10 /11/38	สัมมนาสังคัมมุสลิม ในกระแสการ เปลี่ยนแปลงร่วม สมัย	วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขล นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	สังคัมมุสลิมในยุค โลกาภิวัตน์ สภาพ ปัญหาและแนวทาง แก้ไข
	2539			
11	26/10/39	สัมมนาอุลามาอู	สำนักงานศาสนาอิสลาม	มุสลิมร่วมสมัย

		อาเซียน	รัฐบาลก้านตัน	
12	25/12/39	สัมมนาอะก็คะฮุ อิสลามและ เทคโนโลยี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี มาเลเซีย	อะก็คะฮุอิสลามและ เทคโนโลยี ศึกษาแนวทางสะลัฟ และเคาะลัฟ
	2540			
13	26- 27/7/40	สัมมนา แลโลกมุสลิม เส้นทาง แห่งองค์ความรู้	มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	สังคมมุสลิม ความคงที่และ การเปลี่ยนแปลง ในยุคโลกาภิวัตน์
14	21- 28/10/40	ศึกษาดูงานสุขภาพ แม่และเด็ก ในประเทศตุรกีและ อียิปต์	กระทรวงสาธารณสุข ประเทศไทย	
15	24- 25/12/40	สัมมนามุฮัมมะดียะฮุ สิงคโปร์ ครบรอบ 4ปี	สมาคมมุฮัมมะดียะฮุ ประเทศสิงคโปร์	คะฮุวะฮุตามหลัก สะลัฟในประเทศไทย
	2541			
16	26- 28/6/41	สัมมนาอิสลามศึกษา นานาชาติ	วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	หลักสูตร อิสลามศึกษา ในประเทศไทย
	2542			
17	23/4/42	สัมมนาเพื่อการ ประสาน ความร่วมมือ สถานศึกษาเอกชน มุสลิมและองค์กร ศาสนาอิสลาม	คณะกรรมการกลางอิสลาม แห่งประเทศไทย ณ โรงแรมชางลี จ.ยะลา	การร่วมมือ สถานศึกษาและ องค์กรมุสลิมมีความ จำเป็นไฉน ?
	2543			

18	27- 28/1/43	สัมมนาระดมความคิดเห็นเรื่องวิสัยทัศน์และแนวทางการพัฒนาจังหวัดยะลา ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ.2545-2549	จังหวัดยะลาโดยคณะเครือข่ายประชาคมจังหวัดได้รับมอบหมายจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)	
19	27/7/43	ประชุมสัมมนาระดับภาค (ภาคใต้ตอนล่าง 7 จังหวัด) เรื่องระบบสุขภาพที่คนไทยต้องการ	ประชาคมจังหวัดนราธิวาส โดยกลุ่มอ็คลาส ณ โรงแรมรอยัลปรีนเซส จ.นราธิวาส	ระบบสุขภาพตามทัศนะอิสลาม
20	3-4/8/43	การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องสุขภาพมิติใหม่ในมุมมองคนได้ในมุมมองคนได้	มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ณ โรงแรมทวินโลดส์ จ.นครศรีธรรมราช	มุสลิมและระบบสุขภาพ
	2544			
21	17- 19/2/44	สัมมนานักวิชาการอิสลามรุ่นใหม่ นานาชาติ	กระทรวงกิจการอิสลาม ซาอุดีอาระเบีย ณ โรงแรมโกลด์เ็นเฮาส์ เมืองกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย	
22	6/4/44	สัมมนาศิษย์เก่าซาอุดีอาระเบีย	มหาวิทยาลัยอิหม่ามมุฮัมหมัดอิสลามียะฮ์ เมืองรียาด ซาอุดีอาระเบีย ณ วิทยาลัยอิสลามยะลา	บทบาทศิษย์เก่าซาอุดีอาระเบียในประเทศไทย
23	21/4/44	สัมมนาศิษย์เก่าซาอุดีอาระเบีย	มหาวิทยาลัยอิสลามเมืองมะดีนะฮ์ ซาอุดีอาระเบีย	บทบาทศิษย์เก่าซาอุดีอาระเบีย

			ณ วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลา นครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	ในประเทศไทย
24	11- 12/8/44	สัมมนาอิหม่าม ชาฟีอีย์	กระทรวงกิจการอิสลาม ซาอุดีอาระเบีย ณ วิทยาลัย อิสลามศึกษา มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี	อิหม่ามชาฟีอีย์ ชีวประวัติและมรดก ทางวิชาการ
25	9- 11/10/44	สัมมนานานาชาติ เรื่อง : นักเคลื่อนไหว มุสลิมและ สภาพปัญหาในกลุ่ม ประเทศอาเซียน	กระทรวงศาสนา รัฐบาล อินโดนีเซีย ร่วมกับ มหาวิทยาลัยอิสลาม สุลต่านชะรีฟ กอเซ็ม เมืองป็อกันบารู จังหวัดเรียว อินโดนีเซีย	คุณลักษณะพิเศษ ประชาชาติอิสลาม และความขัดแย้งใน ด้านวัฒนธรรม : กรณีศึกษาในเขต จังหวัดชายแดน ภาคใต้
	2545			
26	29- 31/1/45	สัมมนาเรื่อง ปัญหา และการพัฒนาการ เปิดความคิด ประชาชาติอิสลาม	สภาภาษาและหนังสือ (DBP) ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย	ประชาชาติอิสลาม กับการเปิดความคิด
27	1/3/45	สัมมนาศิษย์เก่า ซาอุดีอาระเบีย	วิทยาลัยอิสลามยะลา	นักวิชาการอิสลาม : บทบาทที่พึง ประสงค์
28	25/3/45	ประชุม คณะที่ปรึกษา ศอ.บต.	ศูนย์อำนวยการบริหาร จังหวัดชายแดนภาคใต้	ระดมความคิดเพื่อ แก้ปัญหาต่างๆที่ เกิดขึ้นในจังหวัด ชายแดนภาคใต้
29	26/5/45	เสวนานูชนังดาราร (อาเซียน) เรื่อง	มูลนิธิอิสลามนูสนังดาราร (อาเซียน) เพื่อการกุศล	เป็นผู้อภิปรายใน หัวข้อ : คุณลักษณะ

	ผู้ประชาชาติอิสลาม ที่จะได้รับชัยชนะ	ณ กรุงกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย	พิเศษที่ประชาชาติ อิสลามจะได้รับ การช่วยเหลือจาก เอกองค์อัลลอฮ์
--	---	---------------------------------	--

แหล่งที่มา : ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัด 2545 : 11-16

เมื่อนำมาแยกหัวข้อที่นำเสนอ ผู้วิจัยสามารถสรุปเนื้อหาการนำเสนอเอกสาร
งานทางวิชาการดังนี้

ตารางที่ 9 ตารางแสดงสรุปหัวข้อที่นำเสนอในงานประชุมหรือสัมมนาวิชาการ

ที่	หัวข้อที่เกี่ยวข้อง	จำนวนการ นำเสนอ (ครั้ง)	คิดเป็นร้อยละ
1	บทบาทของเยาวชนมุสลิม	4	13.80
2	การวิเคราะห์หะดีษเศาะหี้หุ , การทำความเข้าใจกับหะดีษ ต่างๆ	2	6.90
3	บทบาทของอุลามาอู / นักวิชาการอิสลาม	2	6.90
4	ประวัติการตะอะวะฮ์ในประเทศไทย	2	6.90
5	สังคมมุสลิมในยุคโลกาภิวัตน์ , สังคมมุสลิมร่วมสมัย	3	10.34
6	ศึกษาแนวทางสะลัฟ , เคาะลัฟ , อะกีดะฮ์อิสลาม	1	3.44
7	หลักสูตรอิสลามศึกษาในประเทศไทย	1	3.44
8	การร่วมมือของสถานศึกษาและองค์กรมุสลิม	1	3.44
9	บทบาทของศิษย์เก่าชาอุดูอิอาร์เบียในประเทศไทย	2	6.90
10	ประวัติอิมามชาฟีอีฮ์	1	3.44
11	คุณลักษณะพิเศษของประชาชาติอิสลาม , ประชาชาติ อิสลามกับการเปิดความคิด	3	10.34
12	ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ , การร่วมมือ การ แก้ไขปัญหา	2	6.90
13	ระบบสุขภาพในทัศนะอิสลาม	2	6.90

อาจารย์อัลดุฟรี ใช้เวลาในการทำหลักสูตรประมาณ 7-8 เดือนก็แล้วเสร็จ แล้วนำเสนอไปยังทบวงมหาวิทยาลัย ผมก็ไปพร้อมกับท่านในการนำเสนอ ในที่สุดก็ได้รับการรับรองวิทยฐานะของสาขาวิชาอูศูดดิน ทางวิทยาลัยก็ได้แต่งตั้งท่านเป็นหัวหน้าสาขาวิชาอูศูดดินอย่างเป็นทางการ โดยใช้วงเล็บต่อท้ายว่า หลักสูตรศาสนาอิสลาม”

อาหมัดอุมาร์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวเพิ่มเติมว่า “หลักสูตรของสาขาวิชาอูศูดดินเป็นหลักสูตรที่รองรับนักศึกษาจากต่างประเทศด้วย เมื่อได้รับการรับรองวิทยฐานะแล้วก็ได้มีการรับนักศึกษาจากประเทศจีนสามคน เพื่อขยายแนวความคิดอะกีอะฮ์อะลุ่มอูลูมาฮ์ ซึ่งขณะนั้นความพร้อมของเรายังไม่เต็มร้อย แต่ในที่สุดสาขาวิชาอูศูดดินก็ได้รับการรับรองมาตรฐานเมื่อปีพ.ศ. 2543 หรือ 2544 ผมไม่ค่อยแน่ใจ เมื่อได้รับการรับรองมาตรฐานเรียบร้อยแล้ว ท่านก็ได้รับแต่งตั้งให้ดูแลบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อเปิดแผนการสอนระดับปริญญาโท ถือว่าเป็นคณบดีคณะบัณฑิตวิทยาลัยคนแรกของวิทยาลัยอิสลามยะลา ”

ผู้วิจัยขอสรุปการทำงานของท่านด้านหลักสูตร แยกตามปี (ฎีฮาด เบ็น มุฮัมหมัด 2545 : 7) ได้ดังนี้

ปี พ.ศ. 2533-2534 ได้ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาตอนต้น (อิบติดาอีย) ตอนกลาง (มุตะวัชชิต) ตอนปลาย (ซานาเวีย) พ.ศ. 2523 จัดโดยชมรม 40 โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม

ปี พ.ศ. 2535-2536 ได้ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการร่างหลักสูตรวิทยาลัยอิสลาม (อัลกุรอานและอัศสุนนะฮ์) จัดโดยสำนักงานการศึกษา รัฐบาลเปอร์ลิส ประเทศมาเลเซีย

ปี พ.ศ. 2537 ได้ทำหน้าที่เป็นรองประธานคณะกรรมการร่างหลักสูตรสาขาวิชาชะรีอะฮ์ (กฎหมายอิสลาม) วิทยาลัย อิสลามยะลา

ปี พ.ศ. 2537 ได้ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการร่างหลักสูตร สาขาวิชาอูศูดดิน (หลักสูตรศาสนาอิสลาม) วิทยาลัยอิสลามยะลา

ปี พ.ศ. 2539 ได้ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรอิสลามศึกษาระดับอิมดาอียะห์ และมตะวัชชิต พ.ศ. 2540 สำนักพัฒนาการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เขตการศึกษา 2

ปี พ.ศ. 2544-2545 ได้ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตรสาขาวิชาอูศูลุดดีน วิทยาลัยอิสลามยะลา ให้เป็นหลักสูตรอูศูลุดดีนนานาชาติ

3.3.7 งานที่ปรึกษา

อาหมัดอุมาร์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวถึงการทำงานของท่านว่า “ผมเห็นว่า ท่านเป็นคนที่เมื่อหยิบจับอะไรงานก็มักสำเร็จเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการคะอะวะฮ์ที่มักกะฮ์ การเปิดโรงเรียนอิสลาฮียะห์ หรือการบริหารงานที่วิทยาลัยอิสลามก็ตาม เพราะท่านเป็นคนที่เอาจริงเอาจัง ตัวท่านเองสามารถเข้ากับบุคคลได้ทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับรากหญ้าจนถึงนักการเมือง สามารถเข้าถึงนักการเมืองได้ ท่านเคยได้รับคัดเลือกเป็นที่ปรึกษาอะมีรุลฮัจญ์ ของท่านวันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา ซึ่งในสมัยนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ”

นอกเหนือจากการทำงานเป็นที่ปรึกษาอะมีรุลฮัจญ์แล้ว ท่านยังเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษาของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึง องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา และคณะผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักจุฬาราชมนตรี และที่ปรึกษาในองค์กรอื่นๆอีกหลายองค์กร ผู้วิจัยขอสรุปการทำงานด้านที่ปรึกษาของท่าน (ญูฮาด เบ็น มุฮัมหมัด 2545 : 8) ดังนี้

ที่ปรึกษาด้านกิจการและปฏิบัติการทำพิธีฮัจญ์ สำนักอะมีรุลฮัจญ์ (วันมุฮัมหมัดนอร์ มะทา) ฮัจญ์ปี พ.ศ. 2539

ที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ สภาพัฒนาเยาวชนบ้านนัดโตะโฆง ต.สะเตงนอก อ.เมืองยะลา ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2541

คณะกรรมการที่ปรึกษา ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 23 มีนาคม 2541 และได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งต่อไปเมื่อ 23 มีนาคม 2543

รองประธานคณะกรรมการที่ปรึกษา องค์การบริหารส่วนจังหวัดยะลา (อบจ.) ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 31 กรกฎาคม 2541

คณะผู้ทรงคุณวุฒิ สำนักจุฬาราชมนตรี ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 5 สิงหาคม 2541

กรรมการที่ปรึกษากิตติมศักดิ์ มูลนิธิอาบูบักร์ ตั้งอยู่ที่ 84 ม. 3 ต.ตานะปะบุเต๊ะ อ.บันนังสตา จ.ยะลา ได้รับการแต่งตั้งเมื่อ 4 ตุลาคม 2542

3.4 อาจารย์และลูกศิษย์

การรวบรวมรายชื่ออาจารย์ที่เคยประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ของท่านเป็นเรื่องที่ลำบาก และไม่คอยได้ข้อมูลเท่าใดนัก อาจารย์ที่ปรึกษาระดับคุณฐิบัณฑิต คือ ดร.อะฮ์หมัด มุฮัมหมัดนูร์ ซัยฟู ดังที่ปรากฏข้อความในกิตติกรรมประกาศในวิทยานิพนธ์ของท่าน (Jihad ibn Muhammad , 1990 : 4) ว่า “ ก่อนอื่นข้าพเจ้าต้องกล่าวขอขอบคุณท่านอาจารย์ ดร.อะฮ์หมัด มุฮัมหมัดนูร์ ซัยฟู (ขออัลลอฮ์ทรงประทานอายุที่ยืนนานให้แก่ท่าน) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เล่มนี้ที่ได้ช่วยเหลือดูแลให้คำปรึกษาตั้งแต่การเขียนเค้าโครงจนกระทั่งสำเร็จเป็นรูปเล่มนี้ ซึ่งต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน ท่านเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้และเป็นผู้ที่ได้รับิยะฮ์ข้าพเจ้า...”

หะซัน กอตอ (สัมภาษณ์ , 22 พฤศจิกายน 2549) ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมสมัยและกล่าวได้ว่าเป็นเพื่อนรักของท่านในสมัยที่ศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรออ กล่าวไว้ว่า “ เท่าที่ผมจำได้ อาจารย์ของท่านที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักในสมัยนั้นคือ Shaikh Zakariya al-Ansari และ Shaikh Hasan al-Mutawalli นอกจากนี้ผมเองก็ลืมไปมากแล้ว ”

ในเอกสารวิชาการของ Lajnah al-A@lam al-Islami@y (1998 : 3) ท่านได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่และการศึกษาของท่านเองว่า “ อูสตาสวันยูซุฟ วันมุซา เจ้าของโรงเรียน (ศาสนูปถัมภ์) กล่าวกับผมว่า “ โอ้อูกรัก ฉันรักในงานสอนหนังสือมาก แต่

ว่าตอนนี้ไม่มีลูกศิษย์ยกเว้นเจ้าเพียงคนเดียว” อูสตาสวันยูซุฟก็ให้ผมย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนพัฒนาวิทยา ซึ่งอูสตาสอะฮ์มัด ฮูเซ็น คูแลอยู่”

เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับอูสตาสหรือบาบอที่สอนท่านว่า “ประมาณปี พ.ศ. 2506 ท่านไปเรียนที่ปอเนาะที่ละแอ ตอนนั้นบাবาเซ็มเปิดการสอนมลายู บุษายะฮีนะวะวีส์สอนอยู่ที่นั่นเหมือนกัน บาบาเซ็ม บุษายะฮีนะวะวีส์ และแวนอมลี อีรัก (อดีตผู้ใหญ่บ้านละแอ) ก็เสนอให้ท่านเรียนระบบปอเนาะ พ่อของท่านก็เลยส่งเรียนที่ปอเนาะบานา ท่านเรียนที่ปอเนาะบานาประมาณ 5-6 ปี อูสตาสของท่านที่พอจำได้คือ หะยีมุฮัมมัดเซ็ม บาบอโฆะบานา และบาบอตะเยาะปอ (คนที่สอนท่านเป็นคนสุดท้ายที่ปอเนาะบานา) ... อูสตาสของท่านอีกท่านหนึ่งคือ คือ อูสตาสเซ็ง มือเซรุ บานา”

นอกจากอูสตาสหรือบาบอที่ทำการสอนท่านในระบบแล้ว เจ๊ะอาลี บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 30 ธันวาคม 2549) ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า “ ท่านก็ยังไปศึกษาการศึกษานอกระบบด้วย ท่านเป็นคนที่ชอบใฝ่หาความรู้เป็นอย่างมาก หลังจากเลิกเรียนในระบบที่ปอเนาะบานาแล้ว ท่านก็ไปเรียนเพิ่มเติมจากโต๊ะครูตามปอเนาะต่างๆ โดยขึ้นจักรยานไปเรียน เป็นจักรยานของแวนอมลี อีรัก โต๊ะครูของท่านเช่น หะยีมะ สุไงปาแน สอนวิชาตะเซาฟูวันอังการ ตะเยาะนิ กือลามานี สอนวิชาศัพท์วันศุกร์ บอบอเอ โต๊ะเซง ส่วนที่ปอเนาะชื่อมือลา ผมจำชื่อบาบอไม่ได้”

รายชื่ออาจารย์ของท่าน ผู้วิจัยสามารถรวบรวมได้ดังนี้

1. Dr.Ahmad Muhammadnur Saif อาจารย์ที่ปรึกษาระดับคุษฎีบัณฑิต ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
2. Shaikh Zakariya al-Ansari อาจารย์ประจำ ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
3. Shaikh Hasan al-Mutawalli อาจารย์ประจำ ณ มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย
4. บาบอตะเยาะปอ โต๊ะครูและเจ้าของโรงเรียนคนแรกของโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ หรือเรียกว่า ปอเนาะบานา
5. Ustaz Wanyusuf wanmusa เจ้าของโรงเรียนศาสนูปถัมภ์ และเป็นอาจารย์ของท่านในระดับชั้นอิบติดาอีย์และมุตะวัชชีต

6. Ustaz Ahmad Husain al-Azhari ผู้บริหารโรงเรียนพัฒนาวิทยา และเป็นอาจารย์ของท่านในระดับชั้นชานะวีย์
7. บาบอเซ็ม สอนมลาอยู่ที่ปอเนาะละแอ หรือโรงเรียนคารุสตุค้าย์ ต.ละแอ อ.ยะหา จ.ยะลา
8. บุษายะฮีนะวะวีย์ สอนที่ปอเนาะละแอ
9. หะยีมุฮัมหมัดเซ็น สอนที่ปอเนาะบานา
10. อุस्ताสเซ็ง มือเซร สอนที่ปอเนาะบานา
11. หะยีมะ ปอเนาะสุโหลงปาเน สอนนอกระบบวิชาตะเซาฟ
12. ตะเยาะนิ ปอเนาะกือลามานี สอนนอกระบบวิชาตัฟซีร
13. บาบอแอ ปอเนาะโตะเซง
14. บาบอเจ้าของปอเนาะซื่อมือลา

สำหรับรายนามลูกศิษย์ลูกหาของท่านนั้นค่อนข้างมาก ด้วยเวทีงานอะวะฮ์ของท่านค่อนข้างเปิดกว้าง คือตั้งแต่การสอนของท่านที่มักกะฮ์ ระยะเวลา 13 ปี และการสอนที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะเวลา 12 ปี โดยเฉพาะที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นงานอะวะฮ์ของท่านหลากหลายมาก ตั้งแต่ การสอนที่มัจลิสอัลตะฟีกกุสุฟิดดินทุกวันอาทิตย์ การสอนที่มัจลิสอิลมีย์ที่ปารามิเต การสอนที่โรงเรียนอิสลาฮียะห์ การสอนที่วิทยาลัยอิสลามยะลา การสอนที่วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ การบรรยายตามเวทีต่างๆ ทั้งกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ คนหนุ่มสาว เยาวชน มุสลิมะฮ์ แพทย์พยาบาล เป็นต้น

ลูกศิษย์ของท่านที่ศึกษาที่มักกะฮ์

นายอับดุลเลาะห์ มะเซ็ง (สัมภาษณ์ , 14 สิงหาคม 2549) ได้กล่าวว่า “ ญีฮาด เป็น มุฮัมหมัดนั้นเป็นครูคนแรกของท่านที่ข้าพเจ้าเข้าใจอิสลามที่ถูกต้องอย่างแท้จริง เป็นบุคคลอันทรงคุณค่าต่อสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีบทบาทอย่างมากในงานอะวะฮ์ เป็นอาจารย์คนแรกที่เปิดหูเปิดตาประชาชนชาวปัตตานี ณ เมืองมักกะฮ์ในสมัยนั้น และข้าพเจ้าเองก็เป็นลูกศิษย์คนแรกของท่านเมื่อท่านเปิดการสอนที่มัจลิสหะรอหม เมืองมักกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ”

นอกจากนี้ अबดุลเลาะห์ มะเซ็ง (สัมภาษณ์ ,14 สิงหาคม 2549) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ ลูกศิษย์ของท่านที่มีบทบาทสำคัญด้านการละฮะฮ์ในปัจจุบัน เช่น คุณ अबดุลอาซิซ บาโด คุณมุคตาร์ อาลี คุณ अबดุลเลาะห์ จือเนาะ ”

3.5 บุคลิกภาพของท่าน

หากศึกษาชีวประวัติของท่านอย่างละเอียด จะพบว่า บุคลิกภาพในมุมมองของนักวิชาการ เพื่อนร่วมงาน หรือคู่ชีวิตของท่านนั้นสอดคล้องกันเป็นอย่างยิ่ง โดยทั่วไปแล้วเมื่อกล่าวถึงบุคลิกภาพของท่านนั้น ท่านมีบุคลิกที่โดดเด่นในด้านการเป็นผู้นำ พร้อมทั้งเป็นตัวอย่างที่ดีในหลายๆด้าน

มัสนัน มาหามะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “...บุคลิกภาพของท่านมีอิทธิพลต่อคนฟังเป็นอย่างมาก อีกทั้งมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงผู้คนในด้านต่างๆ เพราะการสอนของท่านที่มักกะฮ์ก็เป็นการสอนชาวบ้านทั่วไปที่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ท่านสอนให้ผู้คนกลับมาสนใจศึกษาอิสลามอย่างจริงจัง คือมีบุคลิกของการเป็นกษัตริย์ (ผู้นำ) สูง เทคนิคการละฮะฮ์ของท่านคือ การคลุกคลีกับชาวบ้าน รู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของพวกเขา แม้ว่าชีวิตอีกส่วนหนึ่งของท่านตอนอยู่ที่มักกะฮ์นั้นจะอยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยก็ตาม”

ดลวานะ ตาเยะ (สัมภาษณ์ , 4 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “บุคลิกภาพของท่านนั้น สมบูรณ์พร้อม การเป็นอยู่ในชีวิตของท่านเปี่ยมไปด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดี ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย อามัลอิบาดะฮ์ แต่งด้วยชุดโตบตลอด สมบูรณ์พร้อมในการเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นอุลามาอู เป็นคนที่ต้องการปฏิบัติตามสุนนะฮ์อย่างแรงกล้าต้องการมีชีวิตแบบสุนนะฮ์ผู้ที่เนียดเช่นนี้ ย่อมปฏิบัติอย่างเต็มพร้อม ”

ท่านกล่าวเพิ่มเติมว่า “ท่านเป็นตัวอย่างที่ดีในทุกๆด้าน ท่านพูดสิ่งใดก็จะทำสิ่งนั้น ไม่มีสิ่งใดที่ท่านพูดแล้วไม่ได้ปฏิบัติ นี่คือคุณลักษณะเด่นประการหนึ่งของท่าน ท่านมีบุคลิกของการเป็นโตะครู ไม่ว่าจะเป็นการยืน การนั่ง การพูดคุย ก็จะมีรูปแบบของการเป็นโตะครู เช่น ท่านจะไม่ไปรับประทานอาหารที่ร้านอาหารเด็ดขาด การไปทำงานที่วิทยาลัยอิสลามก็มีอาหารที่เตรียมมาจากบ้านใส่ปิ่นโต ถ้าไม่ได้เตรียมมาก็ให้เลขาของท่านคือ อูสตาซ โก๊บบ ไปซื้อมา และท่านก็จะรับประทานอาหารในห้องทำงานของท่านเอง แต่ท่านก็เป็นคนที่ชอบเข้า

หาและพูดคุยกับชาวบ้านเป็นอย่างมาก มีชาวบ้านมาพูดคุยด้วย ท่านก็รับฟัง และพื้นฐานของท่านก็เป็นคนระดับรากหญ้ามาก่อน ท่านจึงมีข้อมูลเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ การนับถือศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ของคนมลายูเป็นจำนวนมาก อนึ่งท่านเป็นคนชอบอ่านหนังสือ ทำให้ท่านได้รับข้อมูลจำนวนมาก และเป็นคนที่สามารถอ่านลักษณะอุปนิสัยของคนได้ มองสิ่งใดก็สามารถพิจารณาอธิบายต่อปรากฏการณ์นั้นๆ ได้ คือ พิจารณาจากพื้นฐานของข้อมูลเกี่ยวกับสังคมที่ท่านสัมผัส ”

นุรุดดีน ดากฮา (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ก็ได้กล่าวเช่นกันถึงบุคลิกภาพของท่านที่เป็นที่โดดเด่นที่สุดคือการแต่งกาย “ ท่านมีความโดดเด่นในเรื่องการแต่งกายมาก ไม่ว่าจะไปไหนก็แต่งชุดโตบตลอด ”

ยาวาเฮ บุงอตาหยง (สัมภาษณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549) ได้กล่าวถึงบุคลิกของท่านว่า “ บุคลิกของท่านนั้นเป็นคนง่าย ๆ เรียบ ๆ การแต่งกายก็แต่งแบบเรียบง่าย แต่เป็นคนมั่นใจในตัวเองสูง เช่น การแต่งกาย แต่ก่อนท่านชอบแต่งชุดซาฟารี สมัยเรียนที่มหาวิทยาลัยอิสลามมะดีนะฮ์ แต่เมื่อมาเรียนที่มหาวิทยาลัยอุมมุลกุรอ เมืองมักกะฮ์ ดิฉันก็ให้แต่งกายด้วยชุดตะโละบลางอสมัยอยู่ที่พะลัก แล้วเปลี่ยนมาเป็นชุดโตบเมื่อสมัยอยู่ที่บ้านมะลา และต่อเนื่องจากกระทั่งท่านกลับมาประเทศไทย การแต่งกายก็จะเป็นเอกลักษณ์ของท่าน คือ ชุดโตบ ไม่ว่าจะท่านจะไปไหน ก็จะแต่งชุดแบบนี้ ไม่กลัวใคร มั่นใจในตัวเอง ไม่กลัวว่าใครจะวิจารณ์อย่างไร เป็นตัวของตัวเอง ไปกรุงเทพฯ ไปอียิปต์ก็แต่งกายแบบนี้ ”

บุคลิกของท่านที่มักเป็นที่กล่าวขานอยู่เสมอ คือ เรื่องความตรงไปตรงมา ความมั่นใจในตนเอง อาหมัดอุมาร์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “ ท่านเป็นคนที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา มีความมั่นใจในตัวเองสูง แม้ว่าบางครั้งในการไปบรรยายจะต้องใช้ภาษาไทยก็ตาม ท่านก็กล้าที่จะบรรยายด้วยภาษาไทย ด้วยการบอกว่า เป็นภาษาไทยของผม เป็นคนที่ยืนหยัดมั่นคงในคำพูดและการกระทำของตนเอง...”

อับดุลฆอนีย์ กอและ (สัมภาษณ์ , 14 สิงหาคม 2549) กล่าวว่า “ ลักษณะเฉพาะของท่านที่โดดเด่น คือ เป็นบุคลิกที่เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความกล้าหาญ และยืนหยัดกับความจริงในงานอะฮ์วะฮ์ แม้ในสถานการณ์เช่นใดก็ตาม มีความอ่อนน้อม สวมถะ และถ่อมตนเมื่อคบค้าสมาคมกับผู้อื่น ”

มัสลัน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงบุคลิกของท่านว่า “ท่านใช้รูปแบบการคะอะฮ์ฟรียะฮ์ กล่าวคือ บุคลิกภาพของท่านโดดเด่นในการดึงดูดผู้คน ได้มาก ท่านมีอิทธิพลในการชักชวนผู้คนให้เข้าใจ และศึกษาอิสลาม ด้วยบุคลิกของท่านเอง บุคลิกของท่านเป็นบุคลิกการเป็นผู้นำมากกว่าเป็นผู้บริหาร เมื่อสืบทอดหรือยึดปฏิบัติแล้ว ผลผลิตของท่านมักจะถอดแบบท่านมาโดยส่วนมาก ที่มีสยิดหะรอม เมื่อเราเห็นคนผู้หนึ่งก็สามารถบอกได้เลยว่าเป็นลูกศิษย์ของท่าน”

มัสลัน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ยังได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ท่านเป็นคนตรงไปตรงมา ยืนหยัดมั่นคง ไม่ไหลตามกระแสของยุค เช่น มีอยู่สมัยหนึ่งที่มีการชูนโยบาย ซาซด์เซ็นเตอร์ แนวคิดของท่านสวนกระแสเป็นอย่างมาก ท่านไม่เห็นด้วยกับระบบนี้ โดยบอกว่า ระบบนี้ไม่สามารถสอนนักเรียนให้มีคุณภาพได้ ปัจจุบันระบบนี้ก็เป็นที่รู้กันว่าไม่สามารถสอนนักเรียนให้มีคุณภาพดังที่ท่านเคยกล่าวเอาไว้”

นอกจากนี้ มัสลัน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวเกี่ยวกับการให้เกียรติเพื่อนร่วมงานและการเป็นตัวอย่างที่ดีว่า “ท่านเป็นคนที่ให้เกียรติเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างมาก และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นนะซีฮัตท่านอยู่เสมอ ไม่เคยวางตัวยกตนข่มท่าน เมื่อท่านต้องการทราบข้อมูลอะไรท่านก็มาหาผมด้วยตัวเอง ครั้งหนึ่งท่านเดินขึ้นบันไดมาหาผม ขณะนั้นท่านก็เจ็บหนักแล้วด้วย ผมยังบอกด้วยว่า ทำไมท่านไม่ต่อสายโทรศัพท์ภายใน ท่านก็บอกว่า ผมอยากฟังความคิดเห็นจากคุณเอง เช่น เรื่องการทำโครงการ การทำไบเสรีจต่างๆ ท่านก็จะมาหาผมเพื่อปรึกษาผมโดยตรงโดยไม่ถือตัวแม้แต่นิดเดียว ท่านเป็นคนกันเองมาก เวลาทำค่ายของนักเรียน ถ้านักเรียนลงโทษท่านให้กลาน ริง หรือด้วยรูปแบบใดก็ตาม ท่านก็ปฏิบัติตามโดยไม่ถือตัว ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของคนที่เป็นผู้นำ”

ปะอิชะฮ์ อาแย (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวถึงบุคลิกภาพและมารยาทของท่านซึ่งเป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็นคือ “เป็นคนที่เคารพผู้ใหญ่และให้เกียรติผู้อาวุโสมาก ถึงแม้ว่าท่านจะมีการศึกษาสูง เรียนจบระดับปริญญาเอก แต่ท่านก็ให้เกียรติผู้ใหญ่ ไม่ถือตัว ไม่มีการยกตนข่มท่าน สามารถเข้าหาท่านได้ง่าย คนทั่วไปมักเป็นที่รู้จักว่า ท่านเป็นคนที่ไม่ถือตัว เข้ากับคนอื่นได้ง่าย ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลระดับใดก็ตาม ท่านเป็นคนที่มีจิตวิทยาสูง ในการเข้าหากลุ่มเป้าหมายที่จะทำการคะอะฮ์ฟ ท่านรู้ว่า ถ้ากับบุคคลนี้ต้องวางตัวอย่างไร ถ้ากับอีกบุคคลหนึ่งต้องวางตัวอีกแบบหนึ่ง” และกล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับมารยาทของท่านว่ามีส่วน

อย่างมากที่ทำให้งานคะอะฮุซของท่านประสบผลสำเร็จ “งานคะอะฮุซของท่านสำเร็จ ไม่ใช่เพราะจิตวิทยาอย่างเดียว แต่รวมถึงมารยาทของท่านที่งดงามด้วย เป็นการคะอะฮุซทางอ้อมที่ให้ผลดีมาก และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง”

คำกล่าวดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดเห็นของลูกศิษย์ของท่านหลายๆคนว่า ท่านเป็นคนที่มีความประพฤติดี เป็นการคะอะฮุซที่ให้ผลสัมฤทธิ์ที่น่าชื่นชม อามีเนาะ ตูแกมะ (สัมภาษณ์ , 25 มกราคม 2550) กล่าวว่า “การคะอะฮุซของท่านเป็นการใช้ความดีเข้าหาผู้คน เป็นหนึ่งในกลยุทธ์งานคะอะฮุซที่ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม” และได้กล่าวเพิ่มเติมในเรื่องนี้ว่า “การคะอะฮุซของท่านส่วนใหญ่จะผ่านมารยาท การเป็นตัวอย่างที่ดีของท่าน โดยเฉพาะการเยี่ยมคนป่วยหรือคนแก่เท่านั้นท่านมักให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก ด้วยเหตุนี้ทำให้ลูกศิษย์ชื่นชมศรัทธาในตัวท่าน”

โดยลักษณะนิสัยของท่านแล้วเป็นคนที่เรียบง่าย สมถะ อามีเนาะ ตูแกมะ (สัมภาษณ์ , 25 มกราคม 2550) กล่าวว่า “ท่านเป็นคนที่สมถะ เรียบง่าย จำได้ว่า แรกๆที่ท่านเปิดโรงเรียนนั้น ท่านไม่มีรถราแต่อย่างใด ท่านก็จะไปไหนมาไหนด้วยการเดินเท้า ลูกศิษย์ของท่านบางคนก็ช่วยบริการท่าน ด้วยที่ท่านเป็นคนที่เรียบง่ายนี้ ทำให้ผู้คนกล้าที่จะเข้าหาท่าน เวลาท่านต้อนรับแขก ก็จะใช้สวนยางหน้าบ้านเป็นสถานที่ต้อนรับ บรรยากาศมีความเป็นกันเองและอบอุ่น เวลาใครมีปัญหา ก็จะมาปรึกษาท่าน ท่านก็เปิดโอกาสให้ทุกคนอยู่เสมอ”

คอดีเยาะ ยะหฺริง (สัมภาษณ์ , 17 มกราคม 2550) กล่าวถึงมารยาทของท่านว่า “ท่านเป็นคนกันเองมาก ชาวบ้านหรือลูกศิษย์เข้าหาท่านได้ไม่ยากและไม่รู้สึกเกร็งด้วย เพราะท่านไม่ถือตัวแต่อย่างใด ท่านเป็นคนแต่งตัวสะอาดเรียบร้อยเหมาะสมกับการเป็นโต๊ะครู เป็นคนที่ให้เกียรติคนอื่น ทุกครั้งที่เจอกัน ท่านก็จะทักทายเราก่อน แทนที่จะเป็นเราทักทายท่าน และท่านให้ความสำคัญเป็นกันเองเป็นอย่างมาก ท่านชอบเยี่ยมเยียนชาวบ้านบ่อยๆ ถ้าเป็นคนแก่คนเฒ่าท่านยิ่งชอบไปเยี่ยมอยู่เสมอ”

กอรีเยาะห์ ยานยา (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับมารยาทของท่านซึ่งเป็นที่ประทับใจว่า “ท่านเป็นคนที่ทานอะไรง่ายๆ ไม่พิถีพิถัน เคยเห็นท่านทานอาหารตอนอยู่ที่ละแวงๆมาก คือ ที่ละแวงเมาะ (แม่ของท่าน) จะขายข้าวต้ม ท่านก็ถือจานหนึ่งใบไป

ใส่ข้าวกินเอง อีกทั้งการแต่งกายของท่านเรียบร้อยมาก เป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของท่าน สิ่งที่ทำให้ประทับใจที่สุด คือ ท่านเป็นคนที่เมตตาสงสารคนยากคนจนเป็นอย่างมาก บ่อยครั้งหรือกล่าวได้ว่าทุกครั้งเมื่อท่านเจอคนยากคนจน ท่านจะรีบเข้าไปหา เข้าไปทักทาย ถามสารทุกข์สุขดิบ แล้วก็ยื่นมือให้ความช่วยเหลือทันที ไม่ว่าจะป็นในรูปแบบเงินทอง หรือความช่วยเหลืออย่างอื่น และท่านเป็นคนให้เกียรติผู้ใหญ่ การวางตัวของท่านต่อบรรดาญาติผู้ใหญ่ ลูกป้าน้าอา ท่านให้ความนับถือ ให้เกียรติ ไม่เคยวางตนข่มท่าน แม้ว่าท่านจะเรียนสูงกว่าพวกเราก็ตาม”

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นคนที่ให้ความสำคัญกับทุกปัญหาของทุกคน โดยถือว่าเมื่อใครมีปัญหามาปรึกษาท่าน เป็นหน้าที่ของท่านต้องช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าว กอริเยาะห์ยานยา (สัมภาษณ์ , 3 มกราคม 2550) กล่าวว่า “เป็นคนที่รู้จักการวางตัว สิ่งที่ทำให้ท่านชนะใจคนทั่วไปได้ คือ ในอัลกุรอานอัลหะดีษกล่าวได้อย่างไร ท่านก็ปฏิบัติเช่นนั้น ท่านสอนลูกศิษย์อย่างไรก็สอนลูกตัวเองอย่างนั้น ไม่เข้าข้างใครเป็นพิเศษ เป็นบุคลิกที่โดดเด่นของท่านเป็นอย่างมาก ท่านเป็นคนที่ให้ความสำคัญกับทุกปัญหา กับทุกคน แม้ว่าท่านจะมีงานมากแค่ไหน เมื่อเราไปถามปัญหาท่านก็รีบใจให้คำตอบทันที มีอยู่ครั้งหนึ่ง ขณะนั้นท่านรีบจะไปสอนที่ใดสักที่หนึ่ง ฉันไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจ่ายชะกาดทองคำเลยเข้าไปถามท่าน ท่านก็รีบไปเอาหนังสือแล้วให้คำตอบทันที เป็นคนที่ใส่ใจในทุกเรื่องของคนอื่นโดยถือว่าเป็นปัญหาของตน มิใช่ปัญหาของคนอื่นคนใด”

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยขอกกล่าวถึงบุคลิกภาพของท่านว่า บุคลิกภาพที่โดดเด่นและครองใจมวลชนลูกศิษย์ลูกหาและบุคคลทั่วไปได้เป็นอย่างดีคือ บุคลิกของการเป็นผู้นำ ท่านเลือกที่จะเป็นผู้นำที่อยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้านมากกว่าผู้นำที่อยู่ในสังคมชั้นสูง ทำให้ท่านสามารถรับรู้รับทราบถึงสภาพปัญหา ความเป็นอยู่ หลักความเชื่อ หลักปฏิบัติ รวมถึงมารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี การเป็นผู้นำที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของท่านอีกประการหนึ่งคือ การเป็นอยู่ของท่านนั้นเปี่ยมไปด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดีในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องอามัลอิบาดะฮ์ อะกีดะฮ์ จรรยา มารยาท หรืออื่นๆ ที่สำคัญการแต่งกายของท่านก็ด้วยชุดโตบตลอด ไม่ว่าท่านจะอยู่หรือจะไปที่ใดก็ตาม เป็นอุลามาอูที่ตั่งจิตปณิธานอย่างแรงกล้าในการปฏิบัติสุนนะฮ์ของท่านเราะฮูล ﷺ ซึ่งสิ่งหนึ่งที่เกื้อหนุนให้ท่านมีบุคลิกภาพดังกล่าวก็ด้วยนิสัยของท่านที่เป็นคนตรงไปตรงมา มั่นใจในตัวเอง ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง

เมื่อศึกษาเกี่ยวกับลักษณะบุคลิกภาพส่วนตัวของท่านและบุคลิกในการทำงานแล้ว มักมีคำพูดที่ดูเหมือนแย้งกันอยู่หลายอย่างด้วยกัน ในความเป็นจริงแล้ว บุคลิกส่วนตัวของท่านเป็นคนที่อ่อนโยน นอบน้อมถ่อมตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมถึง การให้เกียรติผู้ใหญ่ การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย แต่เมื่อศึกษาบุคลิกด้านการทำงานของท่าน พบว่า ท่านเป็นคนที่เด็ดเดี่ยว ชัดเจน มีความตรงไปตรงมา

อามีเนาะ ตูแกมะ (สัมภาษณ์ , 25 มกราคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับบุคลิกของท่านด้านการทำงานคะอะฮ์ว่า “คำพูดของท่านเด็ดเดี่ยวมั่นคง มีความชัดเจน เวลาท่านสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ยกหลักฐานจากอัลกุรอานและอัลหะดีษประกอบเนื้อหาที่สอนทันที เนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับศาสนาจะไม่มีการโอนอ่อนผ่อนตาม เนื้อหาใดมีหลักฐานชัดเจนบอกว่าห้าม ท่านก็จะบอกว่าห้ามทันที ไม่มีการประนีประนอม ท่านไม่เคยใช้วิธีประนีประนอมในเรื่องศาสนา แต่เรื่องส่วนตัวท่านมักประนีประนอมอยู่เสมอ”

3.6 ทักษะของนักวิชาการร่วมสมัยที่มีต่อท่าน

นักวิชาการได้ให้ทักษะที่มีต่อท่านในแง่มุมที่แตกต่างกัน ด้วยสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ หรืออื่นๆ แต่ทักษะของนักวิชาการที่มีต่อท่านนั้นสอดคล้องกันในหลายประการ

3.5.1 ทักษะของนักวิชาการร่วมสมัยที่มีต่อท่านด้านบุคลิกภาพ และจรรยาบรรณ

อิสมาอีล ลุดฟีย์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 18 มีนาคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับบุคลิกภาพของท่านว่า “ ท่านเป็นคนสุขุม ยืนหยัดกับความจริง เมื่อรู้สัจธรรมในสิ่งใด ท่านก็รีบนำไปเผยแพร่ เมื่อรู้ข้อบิดเบือนในเรื่องใดๆ ท่านก็รีบชี้แจงให้ทราบเพื่อให้การปฏิบัติถูกต้อง เป็นคนที่อ่านหนังสือมาก อ่านมากกว่าใครในหมู่เพื่อนฝูง อ่านทุกหัวข้อ ทุกเรื่อง ท่านเป็นคนที่เมื่อรู้สิ่งใดก็รีบนำไปปฏิบัติทันที ”

คลวานะ ตาเยะ (สัมภาษณ์ , 4 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “ท่านเป็นบุคคลที่ชื่นชมยินดีต่อความดีความชอบของผู้อื่น ท่านเป็นคนที่เมื่อใครมาพูดด้วยหรือมาขอคำปรึกษาหารือก็จะพบแต่ความสบายใจ ครั้งหนึ่งผมขับรถพาท่านกลับบ้าน ท่านก็โทรศัพท์ไป

หาภรรยาที่บ้านให้หาน้ำทำไว้ต้อนรับ ภรรยาถามว่าจะต้อนรับใคร (ใครจะมาที่บ้าน) ท่านก็ตอบว่า คือคนที่ผมรักมากที่สุด นี่คือนี่สิ่งที่ผมปลอบปลื้มใจมาจนทุกวันนี้”

นุรุดดีน ดากอฮา (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวเพิ่มเติมในเรื่องการช่วยเหลือ และการเปิดอกเปิดใจยอมรับความคิดเห็นของคนอื่นว่า “ท่านชอบบริการช่วยเหลือคนอื่น เป็นคนเปิดอก คุยได้ทุกเรื่อง สามารถดักเตือนกันได้ ถ้าท่านเห็นใครทำผิดก็ดักเตือน ถ้าใครต้องการดักเตือนท่าน ท่านก็รับฟัง ไม่ว่าคนๆนั้นจะมีตำแหน่งสูงกว่า เทียบเท่า หรือต่ำกว่าท่านก็ตาม” และย้ำอีกว่า “ ท่านเป็นบุคคลที่ใจกว้าง ให้เกียรติคนไม่ว่าจะอยู่ในระดับไหนก็ตาม เป็นคนกันเองและชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่เสมอ พวกเราตอนเป็นนักศึกษาอยู่ที่รียาคันนั้น รวมถึงนักศึกษาไทยที่ศึกษาในประเทศอาหรับประเทศอื่นๆ เป็นที่รู้จักกันว่า เมื่อจะมามากกะฮุไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ก็จะมาพักที่บ้านของท่าน ท่านจะบริการพวกเราอย่างเต็มที่และเป็นกันเอง ”

หะซัน กอดอ (สัมภาษณ์ , 22 พฤศจิกายน 2549) ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของท่านกล่าวว่า “ ท่านเป็นคนที่มีความกระตือรือร้นในการยื่นมือช่วยเหลือเพื่อนฝูงเป็นอย่างมาก ช่วงที่พักอยู่ด้วยกันสมัยศึกษาอยู่ที่มักกะฮุ มีอยู่คืนหนึ่งผมไม่สบายหนัก ท่านก็พาผมไปโรงพยาบาล ดูแลตลอดการรักษาจนกระทั่งผมหายจากไข้ ส่วนตัวผมแล้ว เพื่อนเช่นนี้หายากมาก”

อับดุลฮาติม ไชชิง (สัมภาษณ์ , 6 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงท่านว่า “ ท่านเป็นคนตรงไปตรงมา ยึดมั่นในศีลธรรม และกล้ายอมรับความจริง ”

3.5.2 ทักษะของนักวิชาการร่วมสมัยที่มีต่อท่านด้านการงานหรือตะอะวะฮฺอิสลาม

อิสมาอีล ลุตฟีญ์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 18 มีนาคม 2550) กล่าวเกี่ยวกับการทำงานตะอะวะฮฺของท่านว่า “ เอกลักษณ์ของท่านคือ การเน้นความอิกลาศในการทำงาน กล่าวได้ว่า ท่านเป็นบุคลากรหนึ่งเดียวของวิทยาลัยอิสลามยะลาที่ทำงานเต็มเวลาแต่ไม่รับเงินเดือนเป็นเวลา 3 เดือน เพราะท่านตั้งใจไว้แล้วว่า จะรับใช้ทำงานอิสลาม จนกระทั่งผมไปคุยกับท่านให้รับเงินเดือนให้เหมือนคนอื่น ๆ เพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างในหมู่บุคลากร ”

อาหมัด อูมาร์ จะปะเกีย (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวเกี่ยวกับการทำงานตะอะวะฮฺของท่านและผลสำเร็จจากงานตะอะวะฮฺว่า “ผมเห็นว่า ท่านเป็นคนที่มีเมือหยิบจับ

อะไรงานก็มักสำเร็จเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการตะอวะฮ์ที่มักกะฮ์ การเปิดโรงเรียนอิสลาฮียะห์ หรือการบริหารงานที่วิทยาลัยอิสลามก็ตาม เพราะท่านเป็นคนที่เอาจริงเอาจัง ตัวท่านเองสามารถเข้ากับบุคคลได้ทุกระดับ ไม่ว่าจะในระดับรากหญ้าจนถึงนักการเมือง สามารถเข้าถึงนักการเมืองได้ ท่านเคยได้รับคัดเลือกเป็นที่ปรึกษาอะมีรุลฮัจญ์ของท่านวันมุฮัมหมัดนอร์มะทา ซึ่งในสมัยนั้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม ซึ่งผมก็ได้ไปพร้อมกับท่านและภรรยาของท่านก็ได้ไปด้วย”

โดยได้กล่าวเพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคลิกส่วนตัวของท่าน ซึ่งมีผลต่องานตะอวะฮ์ของท่านด้วยว่า “ท่านเป็นคนที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา มีความมั่นใจในตัวเองสูง แม้ว่าบางครั้งในการไปบรรยายจะต้องใช้ภาษาไทยก็ตาม ท่านก็กล้าที่จะบรรยายด้วยภาษาไทย ด้วยการบอกว่า เป็นภาษาไทยของผม เป็นคนที่ยืนหยัดมั่นคงในคำพูดและการกระทำของตนเอง เคยได้รับการแต่งตั้งเป็นที่ปรึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาเขตสองในสมัยนั้นด้วย ท่านถูกมองว่าเป็นนักคาอีย์ที่เผยแผ่ผู้คนสู่แนวทางสะลัฟ บางคนมองท่านว่าเป็นคนที่ไม่มีการประนีประนอม ที่จริงท่านเป็นคนที่มึนจืดแต่มีการประนีประนอม เช่น เมื่อมีการขอแยกตัวละหมาดญุมอัตที่มีสติตะอวะฮ์อีก ที่ตำบลตันหยงลูโล๊ะ ท่านก็ได้ไปให้การพิตวาชี้ขาดถึงเรื่องนี้ โดยบอกว่าไม่เห็นด้วยที่จะให้มีการแยกละหมาดญุมอัต ให้พวกเราไปละหมาดพร้อมกับคนอื่นๆที่มีสติของตำบล เพราะแนวคิดของท่านไม่มีนโยบายการจะแบ่งแยกผู้คนออกเป็นฝักฝ่าย เช่น การยอมรับอิหม่ามที่กระทำบิดอะฮ์ โดยชาวสุนนะฮ์ก็สามารถละหมาดตามหลังได้ เป็นต้น ทำให้บางคนเกิดความไม่พอใจท่านด้วยเหตุผลนี้” (อะฮฺมัด อุมัร จะปะเกีย สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549)

มัสลัน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) กล่าวถึงท่านในอีกแง่มุมหนึ่งว่า “ท่านเป็นคนที่ให้เกียรติเพื่อนร่วมงานเป็นอย่างมาก และเปิดโอกาสให้ผู้อื่นนะซีฮัต ท่านอยู่เสมอ ไม่เคยวางด้วยกตข่มท่าน เมื่อท่านต้องการทราบข้อมูลอะไรท่านก็มาหาผมด้วยตัวเอง ครั้งหนึ่งท่านเดินขึ้นบันไดมาหาผม ขณะนั้นท่านก็เจ็บหนักแล้วด้วย ผมยังบอกด้วยว่า ทำไมท่านไม่ต่อสายโทรศัพท์ภายใน ท่านก็บอกว่า ผมอยากฟังความคิดเห็นจากคุณเอง เช่น เรื่องการทำโครงการ การทำไบเศรีจต่างๆ ท่านก็จะมาหาผมเพื่อปรึกษาผมโดยตรงโดยไม่ถือตัวแม้แต่นิดเดียว ท่านเป็นคนกันเองมาก เวลาทำค่ายของนักเรียน ถ้านักเรียนลงโทษท่านให้กลาน ริง หรือด้วยรูปแบบใดก็ตาม ท่านก็ปฏิบัติตามโดยไม่ถือตัว ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีของคนที่เป็นผู้นำ”

คลวานะ ตาเยะ (สัมภาษณ์ , 4 ธันวาคม 2549) กล่าวว่า “สิ่งที่ผมประทับใจในการทำงานกับท่าน คือ เมื่อท่านจะมอบหมายงานใด ท่านก็ให้รายละเอียด ชี้แจง ให้เห็นภาพก่อนให้ผมลงมือทำ ให้คำแนะนำคำปรึกษาที่ดีเยี่ยม เพราะผมเพิ่งมาทำงาน เป็นคนที่รู้จักให้เกียรติต่อความคิดเห็นและความสามารถของคนอื่น คือ ถ้าท่านมีความสามารถเรื่องใด ท่านก็จะแสดงออกให้เห็นแล้วก็สอนผม ถ้าผมมีความสามารถด้านใดท่านก็จะยอมรับความสามารถหรือความคิดเห็นนั้น ”

มัสลิน มาหะมะ (สัมภาษณ์ , 7 ธันวาคม 2549) ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่า “ท่านเป็นบุคคลแนวหน้าในบรรดานักศึกษาชาอุดีอาร์เบียสมัยนั้น กล่าวได้ว่า ท่านเป็นบุคคลที่สามารถประยุกต์การเป็นอยู่ของท่านในสองสังคมได้ กล่าวคือ เมื่อท่านอยู่ในรั้วมหาวิทยาลัยศึกษาค้นคว้าทำวิทยานิพนธ์ ท่านก็เป็นนักวิชาการบนเวทีวิชาการ เมื่อท่านกลับมาอยู่บ้านพักคลุกคลีกับชาวบ้าน โดยการสอน การบรรยาย การเป็นอยู่ ท่านก็วางตัวเป็นโต๊ะครู หากเป็นนักวิชาการบางท่านก็มักในแวดวงวิชาการไม่รู้จักไม่เข้าใจไม่สัมผัสสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เอาแต่ทำวิจัยหรือนำเสนอผลงานบนเวทีวิชาการเพียงอย่างเดียว หรือโต๊ะครูบางคนก็คลุกคลีกับชาวบ้านแต่ไม่สามารถสู่เวทีวิชาการระดับสูงได้ แต่ในทัศนะของผมนั้น ท่านให้ความสำคัญกับการให้ความรู้แก่บุคคลทั่วไปเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตด้านศาสนา มากกว่าการเข้าสู่แวดวงวิชาการมากนัก จะเห็นได้ว่า ท่านไม่ค่อยมีเวลาสำหรับทุ่มเท็กกับงานเขียนเท่าใดนัก ด้วยเหตุผลคือ การให้ความสำคัญกับชาวบ้านมากกว่านั่นเอง เพราะยี่สิบสี่ชั่วโมงของท่านเต็มไปด้วยการดูแลสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ผมให้ทัศนะว่า ท่านถนัดการตะอวะฮ์ด้านการพูดบรรยายมากกว่าการเขียน จะเป็นการดีหากมีใครที่นำเทปบรรยายของท่านไปถอดแล้วรวบรวมเป็นเล่ม น่าจะเกิดประโยชน์กับประชาชนมากที่สุด”

คลวานะ ตาเยะ (สัมภาษณ์ , 4 ธันวาคม 2549) ได้กล่าวเพิ่มเติม เมื่อผู้วิจัย สัมภาษณ์ถึงการทำงานตะอวะฮ์ของท่านในฐานะ “ท่านเป็นคนที่มีความรู้กว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง เป็นนักบรรยายที่สามารถบรรยายได้ทุกหัวข้อ ซึ่งในการบรรยายท่านก็มักแทรกอะกีดะฮ์เสมอ... มารยาทในการตะอวะฮ์ของท่านนับว่าสมบูรณ์ เพราะท่านเป็นคนที่รู้จักกาลเทศะ รู้ว่าเวลาไหนควรพูดอย่างไร และเวลาไหนควรนำเสนออย่างไร ”

จากทัศนคติของนักวิชาการร่วมสมัยที่มีต่อท่านนั้น สามารถแยกเป็นประเด็นเรื่องส่วนตัวกับเรื่องงานคะอะฮฺ แต่แท้จริงแล้วทั้งสองด้านนี้ก็ดำเนินไปพร้อมกัน การคะอะฮฺของท่านจะดำเนินไปไม่ได้หากขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง ดังนั้น มารยาทและบุคลิกส่วนตัวของท่านก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานคะอะฮฺ สังเกตได้ว่า เมื่อนำเอางานคะอะฮฺของท่านมากล่าวถึง ก็จะมีการพาดพิงถึงเรื่องส่วนตัวอยู่เสมอ ดังนั้นทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อท่านจึงเป็นไปในสองแนวทาง คือ ทัศนะในเรื่องของตัวบุคคลและทัศนะในเรื่องงานคะอะฮฺ ผู้วิจัยเห็นว่าทัศนะของนักวิชาการที่มีต่อท่านในด้านการวางตัวการเป็นอยู่นั้นอยู่บนรูปแบบเดียวกัน คือ ท่านเป็นคนที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ให้เกียรติกับผู้อื่น เป็นคนใจกว้างยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตรงไปตรงมา รู้จักกาลเทศะเป็นอย่างดี นอกจากนี้นักวิชาการร่วมสมัยกับท่านยังยกย่องท่านว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ เป็นบุคคลแนวหน้าในสมัยที่ยังเป็นนักศึกษาอยู่ที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย เป็นคนของประชาชนอย่างแท้จริง เป็นนักวิชาการที่สามารถประยุกต์และวางตัวให้เข้ากับทั้งประชาชนทั่วไป และเวทีวิชาการ ท่านเป็นทั้งนักวิชาการที่ได้รับการยอมรับจากเวทีในประเทศและนานาชาติ อีกด้านหนึ่งก็สามารถเป็นโต๊ะครูที่เข้าถึงประชาชน ที่ลูกศิษย์ลูกหาต่างให้การยอมรับและกล้าพูดกับท่านด้วยความจริงปริกษาหรือในทุกเรื่องไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องศาสนา เป็นนักวิชาการที่อุทิศตนและเสียสละเพื่อความเข้าใจศาสนาของผู้คนแห่งยุคสมัย

3.7 การเสียชีวิต

ด้วยที่ท่านเป็นคนจริงจังกับงานคะอะฮฺเป็นอย่างมาก ทำให้แทบไม่มีเวลาเป็นของตัวเอง ท่านมักทุ่มเวลาส่วนใหญ่เพื่อประชาชาติอิสลามมากกว่าตนเอง ท่านเคยกล่าวให้กับบุคคลรอบข้างและญาติสนิทมิตรสหายฟังอยู่เสมอ เมื่อมีใครตักเตือนหรือแนะนำให้ท่านพักผ่อนบ้าง โดยกล่าวว่า “ หากมีใครยืนยันได้ว่า หากผมพักผ่อนแล้ว ทำให้ผมมีอายุที่ยืนยาวกว่าเดิม หรือทำให้ผมไม่ตาย ผมก็จะพักผ่อน ” ท่านกล่าวว่า เวลาพักผ่อนของท่าน ทำให้งานคะอะฮฺหยุดชะงักหรือไม่เดินหน้า ในความเป็นจริงแล้ว ท่านป่วยด้วยโรคเบาหวานและความดันโลหิตมานานมาแล้ว แต่ท่านก็ยังคงทำงานหนักอย่างต่อเนื่องและให้ความสำคัญด้านการพักผ่อนน้อยมาก ก่อนที่ท่านจะเจ็บหนักนั้นท่านเคยเข้าออกโรงพยาบาลบ่อยครั้ง จนกระทั่งคืนวันเสาร์ที่ 12 ตุลาคม 2545 ขณะที่ท่านอ่านหนังสือเพื่อเตรียมการสอนมััจลิสอิลมีย์ ปารามีแต่ในวันอาทิตย์ ความเจ็บปวดได้ครอบงำท่านจนกระทั่งไม่มีแรงจะลุกเดินได้ ท่านพยุงร่างกายตัวเองแล้วโทรศัพท์บอกเจ้าหน้าที่ดูแลมััจลิสว่า ให้หาคนอื่นมาสอนแทน ท่านบอก

ให้ภรรยาคนแรกของท่านขับรถพาท่านไปโรงพยาบาลยะลา ตอนนั้นเวลาเกือบสี่ทุ่ม แพทย์ที่โรงพยาบาลบอกว่า ความดันของท่านต่ำลงอย่างผิดปกติ ไม่สามารถให้น้ำเกลือทางเส้น หลอดเลือดได้ วันรุ่งขึ้นเวลาประมาณบ่ายสองโมง แพทย์ได้ผ่าตัดเส้นแขนของท่านประมาณสาม นิ้วเพื่อหาเส้นเลือดด้านในสุด จนสามารถให้น้ำเกลือได้ แพทย์ให้ท่านพักอยู่ที่โรงพยาบาล โดยไม่มีกำหนดกลับ จนกระทั่งแพทย์ที่โรงพยาบาลยะลาออกความเห็นว่าคุณควรส่งต่อไปที่ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ (หาดใหญ่) แพทย์ส่งตัวไปเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2545 อยู่ที่ โรงพยาบาลสงขลานครินทร์ (หาดใหญ่) ห้องรวม นาน 4 วัน เพราะแพทย์ไม่อนุญาตให้พัก ห้องพิเศษ ต้องรอคูอาการก่อนโดยไม่มีกำหนด วันที่ 7 พฤศจิกายน 2545 เวลาประมาณสี่โมง เย็น ท่านถูกส่งตัวเข้าห้องไอซียู หลังจากนั้นประมาณหกโมงเย็นถึงหนึ่งทุ่มมีข่าวออกมา ประปรายว่าท่านเสียชีวิตแล้ว ความจริงแล้วท่านเสียชีวิตบนรถโรงพยาบาลขณะเดินทางกลับบ้านในคืนนั้น ท่านเสียชีวิตในเวลา 21.20 น. โดยประมาณบนรถโรงพยาบาลขณะผ่าน เส้นทางสายเทพา – จะนะ มีการอาบน้ำอุ่นนาชะฮ์ในเช้าวันศุกร์ และละหมาดละหมาดนาชะฮ์ในเวลา 8.00 น. โดยมีสานุศิษย์ ผองเพื่อน และบุคคลทั่วไปมาละหมาดละหมาดนาชะฮ์ท่านเป็นจำนวน มากกว่า 10,000 คน ศพของท่านถูกฝังที่มัสยิดเราะฮ์ อัลมุสลิมีน หมู่บ้านดาร์ลุอิสลาฮ์ ยะลา บนพื้นดินที่ภรรยาคนแรกและญาติฝ่ายภรรยาของท่านได้บริจาคเพื่อการกุศล ท่านเป็นคนแรกที่ฝัง ณ มัสยิดเราะฮ์อัลมุสลิมีน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับโรงเรียนอิสลาฮียะห์ (ยาวาเฮ บุงอตาหยง สัมภายณ์ , 2 พฤศจิกายน 2549) อันเป็นโรงเรียนที่ท่านทุ่มเทมานะอย่างแรงกล้าในการสร้าง ประชาชาตินี้ให้เป็นคนดีมีคุณธรรม ศีลธรรม จริยธรรม และมีการศึกษาที่สมบูรณ์ทั้งศาสนา และสามัญ ชีวิตของท่านจบลงด้วยวัยเพียง 51 ปี ในวันพฤหัสบดีที่ 7 พฤศจิกายน 2545 ตาม ปฏิทินสากล หรือคืนวันศุกร์ ที่ 3 รอมฎอน ฮ.ศ.1423 ตามปฏิทินอิสลาม กับภารกิจงานอะฮ์ วะฮ์ที่ยิ่งใหญ่ที่ท่านได้อุทิศสาค์ฝ่าฟัน บุกเบิกจนกระทั่งเป็นรูปร่างขึ้นมาอย่างสวยงาม รอคอยผู้ ที่จะสานต่อภารกิจนี้ด้วยความอริคลาสและมูมานะเฉกเช่นเดียวกัน